

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Іванус Оксана Павлівна

УДК 351.85:353.3

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
**СТАНДАРТИЗАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ
В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Публічне управління та адміністрування
281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ **О.П. Іванус**

Науковий керівник: **Молодцов Олександр Володимирович**, д.держ.упр.,
доцент

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри,
д.держ.упр., професор

_____ **І.П. Лопушинський**

Рецензент:

к.держ.упр., доцент

_____ **В.І. Малімон**

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ – 2024

АНОТАЦІЯ

Іванус О. П. Стандартизація культурних послуг в умовах децентралізації. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2024.

У магістерській роботі висвітлено питання української культури та культурних послуг, що надаються у цій сфері, що є особливо важливим в умовах сучасної російсько-української війни. Актуальністю піднятої проблематики є визначення чинників формування культурних послуг, аналізу особливостей ідентифікаційних культурних процесів в сучасному світі, пов'язаних із глобалізаційними процесами.

В дослідженні проаналізовано основні складові української культури та процес її формування в умовах децентралізації, проаналізовано якість надання культурних послуг у кількох громадах, визначено структурні елементи надання культурних послуг, а також обумовлено про культурний напрям українцями свого шляху. Визначено роль української культури, та роль культурних послуг як одних із основних чинників протидії зовнішній агресії в історико-культурному розрізі. Важливу роль приділено збереженню української культурної спадщини, як виклику в час сучасної повномасштабної російсько-української війни. А також розглянуто якісні та кількісні показники надання культурних послуг, та культуру, як елемент системи загалом.

Ключові слова: децентралізація, культура, культурна послуга, стандарти культурних послуг, нація, війна.

ANNOTATION

Ivanus O. P. Standardization of cultural services in the context of decentralization. – Manuscript.

Master's Research Paper for the specialty 281 «Public Administration». – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2024.

The master's thesis covers the issues of Ukrainian culture and cultural services provided in this area, which is especially important in the context of the current Russian-Ukrainian war. The relevance of the issues raised is to identify the factors of formation of cultural services, to analyze the peculiarities of identification cultural processes in the modern world related to globalization processes.

The study analyses the main components of Ukrainian culture and the process of its formation in the context of decentralization, analyses the quality of cultural services in several communities, identifies the structural elements of cultural services, and discusses the cultural direction of Ukrainians on their path. The role of Ukrainian culture and the role of cultural services as one of the main factors in counteracting external aggression in the historical and cultural context are defined. An important role is given to the preservation of Ukrainian cultural heritage as a challenge in the current full-scale Russian-Ukrainian war. The article also examines the qualitative and quantitative indicators of cultural services, as well as culture as an element of the system as a whole.

Key words: decentralization, culture, cultural service, standards of cultural services, nation, war.

ПЛАН

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ.....	9
1.1 Сутнісні характеристики понять «послуга», «культурна послуга», «стандарт послуги».....	9
1.2 Об`єктивні умови необхідності впровадження політики стандартизації культурних послуг з огляду на духовні цінності українського суспільства.....	16
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАДАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	31
2.1 Особливості правового забезпечення надання культурних послуг в Україні.....	31
2.2 Культурно-мистецькі проекти у націєтворчому дискурсі.....	36
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ НАДАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	49
3.1 Вплив децентралізації на систему надання культурних послуг.....	49
3.2 Впровадження стандартів надання культурних послуг (на прикладі Львівської області).....	52
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. Поняття української культури та креативних послуг у даній сфері є складним, багатозначним явищем, що потребує не тільки філософського розуміння, а й проведення історико-ретроспективного аналізу. Відповідно, переосмислення та нове розуміння української культури відіграватиме лише об'єднавчу функцію в середовищі українського суспільства, і стане основою формування справжньої, по новому об'єднаної нації. З проголошенням незалежності України питання української культури не мало одностайності. Адже існувало багато невизначеності в загальнонаціональному підході через політичне протистояння, яке призвело до розколу в середовищі українського суспільства. Відсутність одностайності у питанні формування культурних послуг призводить до появи суперечливих інтерпретацій при виборі майбутньої стратегії розвитку та проєвропейського напрямку міжнародної співпраці.

У нинішніх умовах децентралізації, яка охопила майже всі сфери національного суспільного життя, важливим видається якісне надання культурних послуг. Стандартизація надання культурних послуг дозволить наблизити українську націю до єдності, спільної національної ідеї. Попри дотримання традиційних особливостей різних етнографічних зон нашої великої країни, стандартизація культурних послуг видається особливо необхідною.

Проблематика української культури зумовлена як світоглядною багатогранністю, політичними процесами, глобалізацією, так і сучасною військовою агресією Росії проти України. Адже сучасна політична та соціокультурна ситуація характеризується мінливістю, різновекторними напрямками та непередбаченими подіями. Поряд з тим, сучасний глобалізований світ створює умови для становлення нового соціокультурного простору. Проте, як виявилось, політичний світ, в якому нібито добре налагоджена система міжнародної дипломатії, виявився не в змозі зупинити

агресію та протистояти російському вторгненню у вигляді повномасштабної війни на території нашої держави. Саме тому складна воєнно-політична ситуація надала актуальності дослідженню феномену української національної ідентичності.

За майже 33 роки своєї незалежності ми дуже багато не допрацювали у репрезентаційному дискурсі нашого національного продукту на міжнародній арені. Така трагічна подія, як російсько-українська війна сьогодні дає нам шанс стати не тільки відомою країною (наприклад національний оркестр у Франції виконав мелодію М. Скорика, під час підсвічування Ейфелевої вежі у Франції, і після того увімкнули пісню «Стефанія», яка перемогла на Євробаченні), але й перейти до більш тонких речей (таких як музейні проекти, фестивальні проекти, до представлення достатньо амбіційних тижнів, місяців української культури в світі). Але багато праці на культурному фронті потрібно докласти для навернення до власних джерел українського народу.

Для того, щоб культурна послуга принесла максимальний результат над нею потрібно працювати, у її розвиток потрібно максимально вкладати кошти, правильно репрезентувати та популяризувати. І саме головне споживачам української культури має бути зрозуміло, що вона унікальна, а не насаджувати певні стереотипи, як в давні радянські часи, що вона найкраща, найширша, найдовша і тому подібне. Правдиве уявлення хто ми є, повернення до історичного та культурного джерела свого народу потрібно розвивати і підтримати. Зараз, в час війни, Україна в світі є дуже впізнаваною в контексті новин трагічного характеру. Разом з тим в українській культурі чітко окреслені трансформація і підйом, пов'язаний з мистецтвом, виконавством, креативом, що проявляється в середині і назовні. Для повноцінного розвитку культурних проектів повинна бути допомога держави. Звичайно, держава підтримує проекти чи досягнення «знизу», але має бути переглянута система підтримки незалежної культури. За браком державного фінансування української культури в умовах війни, держава сприяє прийняттям низки законів, які допоможуть в

умовах децентралізації стимулювати спільні для всіх українських регіонів стандарти, з яких народиться спільні українська національна ідея.

Мета наукового дослідження полягає в дослідженні стану культури та надання культурних послуг, їх головних структурних елементів та чинників формування, особливо в умовах децентралізації.

Для досягнення цієї мети поставлено наступні **завдання**:

розкрити сутність поняття «послуга»; «культурна послуга»;

визначити фактори впливу на формування культурних цінностей в роки незалежності;

проаналізувати динаміку змін у сфері культури в умовах формування процесів децентралізації;

дослідити концептуальні підходи до надання культурних послуг;

визначити основні чинники, які впливають на формування української культури та надання культурних послуг;

виокремити особливості ідентифікації культурних процесів в сучасному світі;

прослідкувати роль української культури як чинника протидії зовнішній агресії в історико-ретроспективному розрізі;

охарактеризувати процес формування стійкості в культурному середовищі українського суспільства як умову протидії зовнішній агресії.

Об'єкт дослідження – Трансформація сфери культурних послуг у незалежній Україні.

Предмет дослідження – надання культурних послуг в умовах децентралізації на прикладі Миколаївської ОТГ Львівської області.

Методи дослідження. В роботі використано наступні методи дослідження: історичний, порівняльний, описово-розповідний методи та метод аналізу.

Методи аналізу та синтезу дозволили розкрити суть та виміри поняття культури загалом, а також виокремити чинники, що на неї впливають. Порівняльний метод дозволив виділити спільне та відмінне в наданні

культурних послуг у кількох громадах Львівської області, а також знайти загальне, притаманне кожному з них. Було використано положення і висновки провідних зарубіжних і вітчизняних вчених, які відомі в царині дослідження культурних процесів, взаємодії глобального і локального в контексті надання культурних послуг.

Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися також закони і категорії діалектики (єдності історичного і логічного, абстрактного і конкретного, загального й особливого, одиничного й унікального) і формально-логічні прийоми (аналіз і синтез, індукція і дедукція).

Наукова новизна роботи полягає в дослідженні специфіки надання культурних послуг населенню в умовах децентралізації та війни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів дослідження в сфері вивчення української культури, при написанні наукових статей та доповідей, підготовці до практичних та семінарських занять.

Логіка проведеного дослідження зумовила **структуру роботи**: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи складає 78 сторінок. Список використаних джерел містить 52 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ

1.1 Сутнісні характеристики понять «послуга», «культурна послуга», «стандарт послуги»

Реформа децентралізації, яка триває в Україні з 2014 року, охоплює багато різних процесів. Паралельно відбуваються галузеві реформи, які мають бути узгодженими з реформою децентралізації. Однією з них є реформа в сфері культури. Відповідно до паспорта реформи децентралізації в галузі культури, рекомендувався розподіл повноважень між різними рівнями влади стосовно управління об'єктами культури. До відповідальності центрального рівня влади належить національні або державні культурні установи, Український культурний фонд, інститути та вищі навчальні заклади у сфері культури; на регіональному (обласному) рівні – концертно-театральні установи, бібліотечні установи, палаци мистецтв тощо; на рівні ОТГ – багатофункціональні центри культури. У паспорті реформи вже закріплювалася потреба у якісних культурних послугах для населення. І хоча у цьому паспорті був прописаний план реалізації з 2017 по 2020 роки, повноцінна реформа розпочалася лише у 2019-му році. Тоді було схвалено Концепцію реформи забезпечення населення культурними послугами. У цій концепції було описано кілька завдань реформи; затвердження мінімальних стандартів забезпечення громадян культурними послугами, реформування фінансового забезпечення системи надання культурних послуг, модернізація наявної інфраструктури, створення умов для кваліфікованого кадрового забезпечення, розробка моніторингу й оцінки якості надання культурних послуг. Тоді ж було оголошено відбір громадян для участі у конкурсі «децентралізація та реформа культурних послуг». Заговорили публічно про цю реформу вже у 2020 му році, коли Міністерство культури та інформаційної політики розбило проєкт стандартів забезпечення населення культурними послугами. Результатом стала оновлена редакція закону України

«Про культуру» який набрав чинності з 4 грудня 2021 року і законодавчо закріплює визначення «культурної послуги», «базового набору культурних послуг» та «центру культурних послуг». На сайті міністерства також пропонувалося вносити електронні пропозиції до проєкту документа протягом травня 2020 року, однак широкого громадського обговорення на етапі розробки не було. За словами міністерства культури та інформаційної політики, ця реформа створить можливість для забезпечення громадян якісними культурними послугами, модернізації культурної інфраструктури та підвищення спроможності громад у наданні культурних послуг¹.

Культурна послуга, відповідно до Закону про культуру, – це дії фізичних та юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямовані на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій. У попередній редакції на означення забезпечення культурних потреб існувало визначення культурне благо, а саме товари та послуги, що виробляються у сфері культури для забезпечення потреб населення. Також закон вводить «мінімальні стандарти забезпечення населення культурними послугами», до яких належить: базовий набір культурних послуг; вимоги до ресурсного забезпечення базового набору культурних послуг; показники та критерії оцінки якості надання культурних послуг. Зазначається, що якість культурної послуги визначається сукупністю властивостей, що характеризують процес і результат її надання та обумовлюють здатність задовольнити певні потреби отримувача культурної послуги. Показники та критерії якості має затверджувати центральний орган виконавчої влади, а у самому законі вони не вказані. Тому на разі не зрозуміло, яким чином збираються вимірювати задоволення потреб отримувачі культурної послуг. Так званий набір базових культурних послуг передбачає безоплатний доступ до читання та інформації, а також можливостей для творчого самовираження. Натомість на основі співоплати надається доступ до кінофільмів, музейних

¹ Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. Законодавство України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

предметів та мистецької освіти. У самій реформі децентралізації закладено, що громади мають забезпечувати своїх жителів якісними послугами. Однак чи справді всі активності, які забезпечують культурні потреби населення, можна визначити як культурні послуги? Термін «послуги» останнім часом почав вживатися на позначення будь якого державного забезпечення – медичного, соціального, культурного. Поняття «послуга» накладає рамку вимірюваності й обмежуваності в об'ємі та вартості, яку можна обрахувати в грошовому еквіваленті, що більше є рухом у напрямку ринкової логіки. Імовірно, це спрямовано на врегулювання забезпечення культурних потреб населення, оптимізацію використання бюджетних коштів і поліпшення адміністрування сфери. Аргумент про значення культури для економіки часто використовується для адвокації та привернення уваги до важливості сфери культури і необхідності її підтримки. Теоретично, це може дозволити більше цінувати та краще оцінювати вартість роботи культурних працівників і, відповідно, збільшувати оплату їхньої праці. Водночас, ймовірно не вся діяльність із задоволення культурних потреб, творчості чи самореалізації має майнову вартість і може бути оцінена й обрахована в ринкових термінах, квантифікована та поміщена в рамки ефективної бюрократії й адміністрування. Існує небезпека, що ця логіка буде використана для цілей оптимізації чи економії, але не буде сповна застосована для обрахунку цінності культури, її довготривалих і прихованих впливів на розвиток особистості та суспільства, так само як і цінності роботи культурних працівників, а також ресурсів, необхідних для отримання та постійного підвищення кваліфікації, що не є можливим без належних умов праці й матеріального, технічного забезпечення закладів культури. У законі не вказано, що відбуватиметься із закладами культури, якщо вони не відповідатимуть чітким критеріям і показникам або не зможуть довести свою ефективність. Можна припустити, що це призведе до ліквідації або обмеження їхньої роботи.

У рамках реформи децентралізації заклади культури передаються від районних рад у власність новоутворених територіальних громад. За

повідомленням МКІП, стаються випадки, коли районні ради намагаються ліквідувати заклад культури – попри те, що така процедура є не простою. Ліквідувати заклад культури можна лише за умови, якщо громада вирішить, що є така потреба і зможе це обґрунтувати. Потім відповідне рішення приймає Міністерство культури та інформаційної політики.

Фінансування закладів культури повністю належить до повноважень органів місцевої влади, без окремих субвенцій та дотацій. Водночас частина переданих закладів культури перебувають в поганому стані. Оскільки бюджети у межах громади розподіляються по різному, у неефективних громадах може не бути можливості фінансувати заклади культури. Ті громади, що матимуть більше коштів або більше ефективне управління, мають більше можливостей підтримувати культурну інфраструктуру. Водночас у деяких громадах культура може залишитися не пріоритетним напрямком фінансування – на противагу інфраструктурним або іншим сферам. За повідомленнями МКІП, лише 40% закладів культури, які знаходяться у підпорядкуванні громад, мають задовільний матеріально-технічний стан. Однак на разі не існує постійного моніторингу, який виявляв би стан закладів культури. Хоча реформа передбачає проведення інвентаризації та оцінки якісного стану базової мережі закладів культури. Крім цього, пандемія загострила питання забезпечення закладів технічними засобами, які необхідні для дистанційних або змішаних форматів роботи. Частина громад можуть бути неспроможними це самостійно забезпечити для закладів культури у їхньому підпорядкуванні. Водночас заклади культури, які знаходяться у селах з дуже низькою кількістю населення, громада може вирішити ліквідувати.

Згідно зі змінами до закону України «Про культуру» будуть створені центри культурних послуг. Вони мають бути багатофункціональними закладами культури зі зручним розташуванням, кваліфікованими кадрами, сучасного матеріально-технічною базою. Ці заклади надаватимуть консультаційну й інформаційну допомогу, доступ до користування приміщеннями та обладнанням для творчості, умови для неформального

спілкування жителів територіальної громади. Крім цього, кожен центр має бути інклюзивним. Ці центри мають слугувати згуртованості громади й орієнтуватися на потреби та інтереси жителів громади. До речі, у паспорті програми про централізацію та культуру такі центри пропонувалося назвати «центри розвитку громад», без наголосу на послугу².

Центр культурних послуг має бути створений на базі наявного закладу культури, який може бути реконструйований або, за потреби, переміщений у нову будівлю. Водночас наразі не має інформації про те, що має відбуватися з іншими закладами культури, які знаходяться у громаді, адже центр має бути розташований лише в одній будівлі. Міністерство культури та інформаційної політики виступає проти ліквідації закладів культури, якщо для цього немає легальних підстав. З іншого боку, попри те, що центри культурних послуг включаються до базової мережі закладів культури, реформа покликана реорганізувати систему закладів культури. На разі не має інформації про те, що стається з бібліотекою або іншим закладом культури. Коли в ОТГ створюється один багатофункціональний центр на базі одного з цих закладів. Можна припустити, що такі заклади можуть занепадати, адже не в усіх громадах можуть бути гроші на підтримку більше ніж одного закладу культури. Тим паче, що багатофункціональний заклад може потребувати більше ресурсів. При чому, ще на початку реформи кілька років тому вже існували приклади створення центрів культури в ОТГ, які мали не один заклад культури.

Наразі пілотний проєкт реорганізації центрів культурних послуг проходить у 7 ОТ, які відібрали на конкурсній основі. Перед створенням центру ці громади мають провести дослідження стану наявної культурної інфраструктури та потреб жителів громади. З одного боку, такий центр справді зможе забезпечувати різні культурні потреби та сприяти соціалізації жителів громади в одному місці. З іншого боку, новостворені центри потребуватимуть також належного матеріально-технічного забезпечення, на що гроші у проєкті не передбачені, а ще їх може спіткати доля наявності інфраструктури, яка

² <https://mistosite.org.ua/articles/detsentralizatsiia-kultury-problemy-ta-vyklyky-reformy?locale=en>.

занепала через брак належного фінансування. Крім цього, не має довгострокового стратегічного бачення розвитку цього центру: яким чином він буде підтримуватися за гроші громади, а також що буде, якщо якимись просторами жителі будуть користуватися менше, ніж інші. У кожній громаді має бути проведений попередній аналіз культурних потреб, на основі якого і буде визначено, що має бути в центрі культурних послуг. Однак не відомо, наскільки цей аналіз звертає увагу на те, на які категорії населення розташовані ті чи інші простори. Це дало б змогу зрозуміти для яких категорій певні простори є більш нагальними ніж для інших. Звісно, не кожна ОТГ має такі великі приміщення, які потребують реконструкції, але спочатку треба провести аналіз матеріально – технічного стану тих приміщень, у яких будуть знаходитися центри, щоб зрозуміти, яку частку на реконструкцію або побудову зможе покрити субвенція. Більше того, громади не є однаково спроможними, і деякі з них можуть не мати коштів для створення центрів культурних послуг. Іншою перешкодою може стати те, що органи місцевої влади часто не враховують культуру як пріоритетний напрямок розвитку та скорочують витрати на неї. Існує ризик браку коштів для сталості таких центрів, адже їхній матеріально – технічний стан необхідно буде підтримувати у майбутньому, але на разі для цього не існує довгострокових стратегій.

Стан та перспективи розвитку соціокультурної інфраструктури в ОТГ констатувало брак кадрів у наявних закладах культури. У багатофункціональних культурних центрах якими мають стати центри забезпечення культурних послуг, планують реалізувати багато різних видів активностей. Це може створити потребу у більшій кількості працівників. Водночас брак кадрів також може бути пов'язаний з недостатнім розміром заробітної плати. Крім цього, важливим є підвищення кваліфікації працівників та освоєння навичок, пов'язаних з актуальними викликами, які існуватимуть у новостворених центрах. Оплата праці працівників комунальних і державних закладів культури регулюється наказом міністерства культури «Про впорядкування умов оплати праці працівників культури на основі єдиної

тарифної сітки». Розмір встановлюється відповідно до визначених тарифних розрядів і посад, залежно від типу підпорядкування закладів культури. Серед цього переліку не має центрів культурних послуг, а тому поки не зрозуміло, яким чином та в якому розмірі працівникам цих установ будуть нараховувати заробітню плату. Крім того, робота у багатофункціональних культурних центрах з великою кількістю різних активностей може створювати більше навантаження на працівників, ніж робота у профільних закладах культури. Для того, щоб працівники якісно виконували свою роботу, підвищували кваліфікацію і в результаті надавали якісні культурні послуги, вони повинні мати гідний рівень оплати праці. Відповідно до Закону «Про культуру», центри культурних послуг повинні мати зручне розташування для жителів територіальної громади. Однак якщо ОТГ охоплює одразу велику кількість населених пунктів і водночас не містить зручної транспортної інфраструктури, то частина жителів можуть частково або повністю втратити доступ до центру. Забезпечення культурних потреб має розглядатися передусім з точки зору цінності та користі для громади. Багатофункціональні центри культури зможуть забезпечувати різні потреби жителів ОТГ і слугуватимуть місцем для соціалізації та культурного дозвілля. Однак має бути також аналіз і врахування думки жителів щодо потреби та реорганізації інших закладів культури, що знаходяться на території громади. Наразі реформа культурних послуг лише починається і тільки нещодавно була законодавчо закріплена, тому як вона буде втілюватися ми побачимо у майбутньому. Однак можливо, вже зараз і їй бракує короткострокового та довгострокового стратегічного бачення, які б могли врахувати всі наявні ризики та проблеми ³.

³ <https://mistosite.org.ua/articles/detsentralizatsiia-kultury-problemy-ta-vyklyky-reformy?locale=en>.

1.2 Об'єктивні умови необхідності впровадження політики стандартизації культурних послуг з огляду на духовні цінності українського суспільства

У ХХІ ст. система цінностей і стереотипів, що склалася впродовж тисячоліть, вже не в змозі повною мірою забезпечити існування і прогрес людської цивілізації, зазнаючи серйозні зміни в умовах глобалізації. Процес секуляризації, будучи наслідком об'єктивних закономірностей розвитку суспільства, привів до втрати свідомості вищого духовного початку, сконцентрованого в релігійній вірі.

В якості домінуючих ціннісних орієнтацій стали затверджуватися чисто утилітарні та прагматичні цінності: увага стала приділятися в основному фізичному благополуччю і накопиченню матеріальних благ, пішло розуміння більш тонкого, більш високого сенсу життя, ніж накопичення матеріальних благ.

До головних відмінних рис процесу трансформації глобального соціуму слід віднести спрямованість на зміну не окремих приватних сторін, а сутнісних характеристик, що визначають соціальний тип суспільства; поступовість і відносно мирний характер протікання; неминучість в зв'язку з випереджаючим розкладанням старих суспільних інститутів в порівнянні зі створенням нових; принципову залежність ходу і результатів процесу від діяльності та поведінки не лише правлячої еліти, а й масових громадських груп; слабку керованість і передбачуваність процесу, важливу роль стихійних чинників його розвитку.

Новий соціальний порядок, обумовлений процесами, що відбуваються в сучасних постіндустріальних суспільствах, відрізняється від колишніх громадських форм, в першу чергу, підвищенням ролі особистості в соціальній структурі. Так, оскільки матеріальною складовою процесу соціальної трансформації є сучасна технологічна революція, а технологічний прогрес стимулює потребу в постійному зростанні кваліфікації працівників, освіта та самоосвіта набуває значення найважливішого чинника, що забезпечує людині

соціальний статус і визнання. Це сприяє зміні ціннісних орієнтацій як на індивідуальному рівні, так і на рівні груп.

Теперішній розвиток суспільства свідчить про те, що значення для людини якісних характеристик предметів і явищ може бути не тільки позитивним, тому говорять про цінності або не цінності. Цінності задають переваги людини, соціальної групи за принципом «допустимо – неприпустимо», «добре – погано», «корисно – шкідливо» і т.п. Вони живуть «самостійним» життям у вигляді ідей, заповідей, загальних норм, стандартів, критеріїв, яким людина чи соціальна група слідує у своєму житті.

Як корисність, цінність є об'єктом інтересу. Завдяки цьому базові цінності (життя людини, благо суспільства, соціальний мир, свобода, справедливість, краса, щастя і т. п.) здатні охопити максимальну кількість інтересів. Без інтересу цінності не мають практичного значення. Цінностям властива більша стійкість і визначеність, ніж інтересам, які можуть видозмінюватися в досить широких параметрах.

Соціальні цінності, які відображаються в свідомості крізь призму індивідуальної життєдіяльності, входять в соціокультурну структуру особистості у формі особистісних цінностей. Кожній людині властива індивідуальна сукупність особистісних цінностей. Як правило, для них характерна висока усвідомленість, вони відображаються в свідомості, про що детальніше наведено в наступному підрозділі.

Система цінностей виступає найважливішою складовою як індивідуальної, так і суспільної свідомості. Саме якісна визначеність цієї системи створює фонові умови для формування тих чи інших поведінкових установок людей. Базові цінності в кожному суспільстві формуються поступово, в процесі його історичного розвитку.

В кінцевому підсумку та система цінностей, яка сформувалася, сама починає робити істотний вплив на соціальні, економічні та політичні процеси, визначаючи в цілому сутнісні характеристики даного суспільства. Така система

надзвичайно стійка. Вона практично не піддається змінам навіть в умовах серйозних соціальних катаклізмів⁴.

Ціннісне ставлення емоційне, і саме з емоційних глибин духовного життя, певною мірою підсвідомо, воно посиляє діяльності людини напрямні її імпульси, в історії культури визрівала потреба усвідомлення суб'єктом його ціннісних позицій, щоб він усвідомлював глибинні мотиви своєї поведінки, перевіряв вагу спонтанно сформованих в його душі цінностей, намагаючись змінити їх ієрархію, якщо виявляється, що вона не відповідає – або перестала відповідати – його свідомим поведінковим установкам.

Сьогодні проблема духовності людини і її ролі в формуванні зрілої, психологічно здорової особистості набуває все більшого значення. Розвиток духовності особистості є тим «ресурсом», який допомагає людині долати життєві труднощі, вирішувати внутрішні та зовнішні конфлікти, зберігаючи людську гідність, милосердя, співчуття і доброту по відношенню до інших людей. спрямованість людини до духовного розвитку і формування духовно - творчого потенціалу майже завжди несе в собі потужний психологічний заряд і резерв життєстійкості.

У переломні кризові моменти можна спостерігати у багатьох людей пошук духовних цінностей, які дають сенс і опору в житті. Набуття сенсу життя, безсумнівно, пробуджує душевні сили, необхідні для того, щоб протистояти конфліктам, хаосу, руйнуванню соціальних підвалин, традицій, що склалися. Варто зазначити, що духовні цінності закладаються у дитини в ранньому дитинстві. Хоча їх система формується під впливом ідеології та культури суспільства в цілому, безпосередній досвід, який дитина отримує в сім'ї, має велике значення.

В системі цінностей значну роль відіграють цінності сім'ї. Сімейні цінності – це культивована в суспільстві сукупність уявлень про сім'ю, яка впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності та взаємодії. Вони складаються з загальнолюдських цінностей, до яких

⁴ Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. К. : Наш час, 2017. 280 с.

відносяться: життя, здоров'я, мир, час, свобода особистості, її честь, особиста гідність, спілкування з іншими людьми, досвід людства, істина, добро, краса, справедливість, благородство, милосердя тощо. В ідеальному варіанті цінності сім'ї повинні бути сформовані відповідно до загальнолюдських цінностей та цінностей суспільства, в якому живе сім'я.

Отже, формування духовних цінностей є одним з ключових завдань суспільства. Духовні цінності впливають на поведінку людини в сім'ї, а сім'я служить способом реалізації сімейних цінностей. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій в умовах сучасної України – це частина проблеми соціокультурних трансформацій нашого суспільства. Цінності, вплетені в соціальну тканину суспільних відносин, в професійну культуру працівника можуть розглядатися як важлива складова культурних змін українського соціуму в цілому, професійної підготовки сучасного покоління молоді, зокрема.

Підсумовуючи наведене вище, можна зробити наступні висновки. Цінності – це сукупність ідей і відповідних їм соціально-політичних, соціокультурних та психологічних утворень, визначальних цілепокладання, вибір засобів і методів діяльності, ступінь послідовності їх реалізації та застосування на практиці. Це значення відомих предметів, явищ, процесів для людини, соціальних груп, суспільства в цілому. Цінністю для людини є все, що має для нього певну значимість, особистісний або суспільний сенс.

Відомо, що духовний розвиток розширює можливості саморозвитку людини, збагачує його чуттєво-емоційну сферу, розвиває найвищі потреби, які в свою чергу, стимулюють розвиток людини в пізнанні, всебічному глибокому переживанні якісно інших емоцій і почуттів, пов'язаних із задоволенням таких потреб. У свою чергу, розвиток і задоволення духовних потреб надає синергетичний ефект на розвиток особистості в цілому, розширюючи її здатності і внутрішній потенціал.

Духовні цінності є найбільш глибинними з усіх інших видів, оскільки вони сприяють усвідомленню і формуванню сенсу життя людини. Також їх можна віднести до складної групи цінностей. Пов'язано це з тим, що людина

знаходиться в постійному розвитку. Вона аналізує, усвідомлює свій життєвий досвід, виробляючи моральні принципи, що дозволяють їй реалізовувати свої життєві плани, що включають обов'язкову соціальну взаємодію з іншими людьми.

Опора в житті на духовно-моральні цінності сприяє духовному зростанню людини, виробленні стратегічною позицією в житті, навколо якої організовується все життя людини з її матеріальними і соціальними аспектами. Необхідно сказати, що обдарована особистість, як ніяка інша, потребує зовнішньої стабільності і стійкості. Така людина знаходиться в постійному прагненні до самореалізації, тобто в динаміці внутрішніх відчуттів, почуттів, емоцій.

Відсутність зовнішньої стабільності і стійкості може привести до глибокої особистісної кризи. Звідси, виникає дилема: або сформувати стійку систему цінностей у обдарованої особистості, або організувати стійке зовнішнє соціальне середовище для можливості її самореалізації.

Очевидно, що змінити соціальну систему значно складніше, тому слід виховувати стійку систему цінностей, яка буде протягом життя вдосконалюватися. До такої системи цінностей ми відносимо ту, де пріоритетними є духовно-моральні на основі християнської моралі. Вони дозволяють збалансувати всі види потреб людини.

Головне призначення самої ідеології, полягає у здійсненні регулятивно-управлінського, стабілізуючого впливу на життєдіяльність соціуму, його окремих сфер, поведінки людини. А це означає, що правова ідеологія спроможна втілюватися у принципи функціонування держави, норми чинного законодавства, бути легітимним засобом процесу формування правосвідомості людини, її соціалізації, утвердження її особистісних, професійних і громадянських ознак.

У формуванні і функціонуванні базових цінностей громадянського суспільства ідеологія відіграє велику роль. Громадянське суспільство не може успішно функціонувати і розвиватися без відповідних його цілям, соціально-

економічних і соціально-політичних умов та культурних традицій ідеології. У протилежному випадку його роль виконуватиметься випадковими, запозиченими духовними утвореннями, які відображають чужий досвід. Ідеологія є одним із обручів, який зміцнює і надійно скріплює громадянське суспільство, забезпечує політичну та соціальну стабільність.

Як вказано, цінності відображають домінуючу в суспільстві моральну ідеологію, яка пояснює ціннісні пріоритети в духовній і матеріальній площинах. Так, ідеологія фашизму будується на придушенні індивідуальності, на диктаторстві, духовному поневоленні, яскравій виразності націоналізму, нетерпимості до інакомислення і т. п. Звідси, формуються відповідні цінності в суспільстві. Вони відображаються в соціальному житті, економіці, політиці, впливають на стратегічний розвиток держави, культуру, втягуючи в цей процес його членів, які змушені формувати свої життєві цілі відповідно до правлячої ідеології. Разом з тим, будь-яка диктаторська ідеологія робить суспільство закритим, щоб утримати ті цінності, які дозволяють їй існувати.

Ця специфічна група цінностей є динамічною і тимчасовою. Пояснюється це тим, що вона залежна від поточного стану різних сторін життя, конкретних ідеологій в різних сферах життя соціуму (політичної, культурної, наукової, економічної, соціальної), соціально-економічних умов. Також надає стрімкого вплив на освіту і динаміку соціальних цінностей інформаційний простір, стирає кордони між етносами, тобто все те, що вносить істотні зміни в систему цінностей соціуму. В основі закону сучасного існування таких цінностей домінують матеріальні блага, ідея споживацтва, що, безумовно, розслаблює інтелектуальну діяльність, духовну роботу людини, знижує рівень критичної оцінки подій, все більше допускаючи змішування неприпустимого.

Наприклад, появи маргінальних, антисоціальних і асоціальних субкультур, одностатевих шлюбних союзів, вживання наркотиків, виправдання військових захоплень і вбивств та ін. Соціальні цінності відображають соціальні норми і правила, загальноприйняті в суспільстві, соціумі. Вони діють

у соціальному житті суспільства, їх дії очевидні у всіх сферах соціального життя людини.

Ця група цінностей впливає на політику і вибір, відповідно, соціально-економічного шляху розвитку суспільства, а, отже, керує розвитком таких сфер життя як медицина, культура, освіта, формування ринку праці, а, отже, і на трансформацію професійної сфери і, як наслідок, на виведення формули успішності людини в житті. Подання про успішність в соціумі з динамічними цінностями впливає на створення людиною стратегії свого життя. При цьому динамічні соціальні цінності не можуть гарантувати сталості в успішності.

Коли суспільство втомлюється від динаміки соціальних реформ, не отримуючи від них очікуваного успіху, то зростає потреба у людини і суспільства в цілому в стабільності, яку забезпечують фундаментальні, непорушні духовно-моральні цінності. Натомість, правова ідеологія сприяє становленню та розвитку правової держави та громадянського суспільства. Вона здатна посилити правову систему, складовою якої є вона разом із законодавством і юридичною практикою.

Правова ідеологія формує індивідуальну, суспільну правосвідомість, сприяє утвердженню правопорядку за допомогою впливу на економіку, політику, культуру, фактично на різні сфери життя. Правова ідеологія формується як процес виявлення теоретичного усвідомлення, координації та узгодження різних суспільних інтересів через досягнення соціального компромісу.

Правова ідеологія обґрунтовує й оцінює існуючі та виникаючі правові відносини, законність і правопорядок. Правопорядок складається з того, що кожен з нас визнається живим духовним центром, особистістю, котра має вільну правосвідомість і покликана зберігати, виховувати та зміцнювати цю правосвідомість і цю свободу.

Варто зазначити, що в основу будь-якого права та правопорядку і будь-якої прийнятної державної форми покладено духовне начало: людина покликана до самостійного вибору тих предметів, які вона визнає. Правова

ідеологія є безпосереднім відображенням життєвих стосунків членів суспільства, що становлять нації, народності і різні групи та верстви населення.

Людина, у якої високо розвинуте духовне життя, володіє, як правило, важливою особистісною якістю: вона визначає духовність як прагнення до висоти своїх ідеалів і помислів, що визначають спрямованість усієї діяльності. Духовність припускає наслідування гуманістичних ціннісних орієнтирів, душевність, дружелюбність у відносинах між людьми. І навпаки, людина, у якої духовне життя мало розвинуте – бездуховна.

Основа духовного життя – свідомість. Створення, збереження і поширення духовних цінностей спрямовані, як відзначено вище, на задоволення духовних потреб людей. Процес їхнього задоволення називається духовним споживанням, прилученням до духовної культури. Найважливіша духовна потреба людини – у пізнанні. Про це говорили філософи різних епох. Аристотель писав: «Усі люди від природи прагнуть до знання».

А французький мислитель XVI ст. М. Монтень стверджував: «Немає прагнення більш природного, ніж прагнення до знання». Інша найважливіша духовна потреба – естетична. Прагнення освоювати світ за законами краси, бачити гармонію в природі, у людях, глибоко відчувати музику, живопис, поезію, удосконалювати людські відносини – усе це грані єдиної естетичної потреби.

Ще одна духовна потреба людини – у спілкуванні. Любов до людини, дружба, товариство – справжні людські потреби. Моральна і психологічна підтримка, увага одне до одного, співчуття, співпереживання, обмін ідеями, спільна творчість – ось деякі прояви потреби в спілкуванні. Духовні потреби породжують види діяльності, спрямовані на їхнє задоволення. Відбувається ніби рух назустріч один одному: діяльність письменника зустрічається з діяльністю читача, діяльність актора – з діяльністю глядача, діяльність учителя – з діяльністю учня. Духовне життя суспільства немислиме без поєднання духовного виробництва і духовного споживання.

Ніхто не зможе насолоджуватися музикою, яка ще не створена. Але професійний музикант буде засмучений, якщо на його концерті глядацька зала виявиться напівпорожньою. Духовні потреби, таким чином, викликають до життя ті види діяльності, які спрямовані на створення, поширення духовних цінностей і на прилучення до них. Але і самі потреби не є незмінними. Коли з'являються нові духовні цінності, виникає і потреба в прилученні до них. Нова книга, наприклад, знаходить своїх читачів. Створення духовних благ, таким чином, впливає на духовні потреби, розширює і змінює їх. А освоєння (споживання) духовних цінностей також впливає на духовні потреби, розширюючи, збагачуючи і поглиблюючи їх.

Отже, у духовному житті суспільства діяльність, спрямована на створення, збереження і поширення духовних цінностей, духовні потреби і духовне споживання є нерозривною єдністю. Розглянемо детальніше духовне споживання. Духовні цінності найчастіше з'являються перед нами в речовинній формі (іноді говорять, що вони мають речову форму). Так, зміст літературного твору, думки й образи, створені письменником, можуть бути відбиті дрібним або великим шрифтом на сліпучо білому чи сірому папері, у м'якій чи твердій обкладинці. Книга – це цінність духовна, але в той же час річ, предмет.

Коли споживаються матеріальні блага, то конкретна матеріальна цінність (дана річ) припиняє своє існування. Наприклад, зношені одяг і взуття вже не існують як цінності, обумовлені їх призначенням. Духовні цінності, як правило, можуть використовуватися багаторазово і багатьма людьми протягом тривалого часу. У тих випадках, коли здобуток може бути відтворено (книги, ноти тощо), загибель однієї речі – носія духовної цінності – не веде до зникнення самої духовної цінності.

Споживання (використання) унікальної картини в художньому музеї ніяк не впливає на її речовинну форму, якщо дотримуються оптимальні фізичні умови її збереження (температура повітря, вологість тощо). Більше того, цінність духовних продуктів у процесі їхнього споживання все більшою кількістю людей, як правило, зростає.

Духовні цінності, що виступають предметом споживання, у процесі задоволення духовних потреб не зникають, а збагачують духовний світ людини, стають її приналежністю. Така перша особливість духовного споживання. Друга особливість полягає в тому, що процес духовного споживання є певною мірою і процесом духовного виробництва. Сприйняття духовних цінностей носить творчий характер. Кожен по-своєму осмислює зміст літературного твору, сприйняття музичного добутку породжує власні образи і почуття. Будь-яка людина переживає духовні цінності через призму власного досвіду, але завжди це творча робота душі і розуму людини.

Сказане вище дозволяє нам зробити висновок про те, що духовне споживання – це особливий вид діяльності, і, отже, він має свою спрямованість, вимагає певних зусиль, використання відповідних засобів. Спрямованість духовного споживання визначається суспільними умовами і духовними запитами людини. Одна шукає книги, що спонукають міркувати про зміст людського життя, інша не виходить за межі пригодницької літератури. Одна вчитується в опис природи, інша пропускає ці сторінки. Одній потрібна серйозна музика, іншій тільки розважальний жанр. У процесі духовного споживання засобами досягнення мети виступають, з одного боку, матеріальні можливості, з іншого боку – відповідні знання і навички.

Щоб прочитати книгу, потрібно мати можливість одержати її в бібліотеці чи купити. Щоб слухати музику, треба або потрапити в концертний зал, або володіти записами і технічними пристроями, що дозволяють відтворювати звучання. У даному випадку магнітофон – це один із засобів задоволення потреби в музиці. Але, з іншого боку, піднятися до вершин духовної культури не можна без знань про літературу і мистецтво, про письменників і художників, про виразні засоби і способи їхнього використання, без навичок дивитися і бачити, слухати і чути, читати і розуміти.

Рівень освіти і загальної культури особистості безпосередньо впливає на споживання духовних цінностей. Наукові дослідження дозволили зробити висновок: чим вища культура людини, тим більше засобів із сімейного

бюджету вона прагне виділити на задоволення духовних потреб (купування книг, компакт-дисків, підписку на журнали, відвідування театрів тощо), тим більше вільного часу затрачає на самоосвіту, читання художньої літератури й інші види духовного споживання і творчості.

Але справа не тільки в кількісних показниках (витратах коштів і часу), головне – якісна характеристика духовного споживання. Можна за допомогою сучасної звуковідтворюючої техніки насолоджуватися шедеврами світової музичної творчості, але та ж апаратура може відтворювати примітивні добутки, цінність яких сумнівна. З програми телевізійних передач можна вибрати спектаклі за участю великих акторів сучасності. Але хтось дивиться тільки спортивні змагання, а хтось годинами сидить біля телевізора і дивиться все підряд. Отже, споживання духовних цінностей залежить насамперед від суб'єкта цієї діяльності, від його духовних запитів.

У багатьох випадках на духовне споживання дуже впливає мода. Модними можуть стати ті чи інші книги, театральні спектаклі, вірші і пісні. Дослідження соціологів у 1960-80-х рр. показали, що за кілька десятиліть відбулося зрушення в структурі культурної діяльності людей. Значно зросло споживання культури «у домашніх умовах» (індивідуально організовані форми культурної діяльності) у порівнянні з відвідуванням установ культури (суспільно організованими формами). Роста чисельність книг в особистих бібліотеках у порівнянні з бібліотечними установами, збільшилася кількість фільмів і спектаклів, переглянутих по телевізору.

Духовна діяльність людей різноманітна, у кожного широкий вибір її форм і видів. Така діяльність може стати його професією: він буде вченим чи письменником, актором чи художником, вчителем чи бібліотекарем, екскурсоводом чи журналістом. Він може прилучитися до аматорської духовної творчості, беручи участь у народному театрі, літературному об'єднанні, створенні народного музею, конкурсах художньої самодіяльності.

А головне – кожний спілкується з книгою, музикою, театром і кіно, і від того, яким цінностям людина віддає перевагу, багато в чому залежить, якою є

вона сама. До духовних цінностей відносяться суспільні ідеали, установки і оцінки, нормативи та заборони, цілі і проекти, еталони і стандарти, принципи дії, виражені у формі нормативних уявлень про благо, добро і зло, прекрасне і потворне, справедливе і несправедливе, правомірне та неправомірне, про сенс історії та призначення людини тощо. Якщо предметні цінності виступають як об'єкти потреб та інтересів людини, то цінності свідомості виконують двояку функцію: вони суть самостійної сфери цінностей і підстав, критерій оцінки предметних цінностей.

Людська духовність включає в себе три основні початки: пізнавальний, моральний та естетичний. Їм відповідають три типи духовних творців: мудрець (знаючий), праведник (святий) і художник. Серцевиною цих начал є моральність. Якщо знання дає нам істину і вказує шлях, то моральне начало припускає здатність і потребу людини вийти за межі свого егоїстичного «я» і діяльно стверджувати добро.

Варто зазначити, що системі духовних особистості цінностей значну роль відіграють цінності сім'ї. Сімейні цінності – це культивована в суспільстві сукупність уявлень про сім'ю, яка впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності та взаємодії. Вони складаються з загальнолюдських цінностей, до яких відносяться: життя, здоров'я, мир, час, свобода особистості, її честь, особиста гідність, спілкування з іншими людьми, досвід людства, істина, добро, краса, справедливість, благородство, милосердя тощо. В ідеальному варіанті цінності сім'ї повинні бути сформовані відповідно до загальнолюдських та цінностей суспільства, в якому живе сім'я.

Формування цінностей та ціннісних орієнтацій сім'ї є одним з ключових завдань суспільства. Цінності та ціннісні орієнтації сім'ї – це фундамент, на якому будується сімейне життя і виховання дітей. Сімейні цінності відображають об'єктивно існуючі цінності того соціального середовища, що оточує індивіда. Ці цінності визнаються членами сім'ї. Цінності впливають на поведінку людини в сім'ї, а сім'я служить способом реалізації сімейних цінностей.

Сімейні духовні цінності багато в чому визначаються набором цінностей та ціннісних орієнтацій молодих людей, що вступають у шлюб. До них можна віднести:

сімейне життя як цінність;

дітей як цінність;

традиції сімейного виховання як цінність;

виховання духовно моральної особистості як цінність;

розвиток чуттєво-емоційної сфери як цінність;

кохання;

духовні потреби, інтереси, ідеали, бажання, характер взаємин, стиль спілкування, норми взаємовідносин в суспільстві, ставлення членів сім'ї до своїх обов'язків; вдосконалення духовного світу родини і кожного з її членів;

включення їх всіх в життя сім'ї;

глибоку повагу один до одного;

взаєморозуміння та повагу;

здоровий культ матері і батька в сім'ї;

єдність вимог до себе та дітей;

душевне єднання батьків та дітей;

педагогічну та психологічну освіченість батьків як цінність тощо.

Ці та інші цінності, а також ціннісні орієнтації в процесі сімейного виховання входять в соціальну і духовну сутність людини, що росте як на рівні свідомості, так і на рівні підсвідомості та в зрілі роки виступають домінантою при побудові особистого та сімейного життя. Саме батьки повинні передати дітям цінності, які допоможуть з честю прожити життя.

Сімейні цінності – це те, що важливо, шанується усіма членами сім'ї, так зване, загальне поле їх інтересів. Для більшості людей сімейні цінності приблизно однакові: любов, батьківство, вірність, довіра, зв'язок з предками, будинок. Таким чином, деталізуємо деякі сімейні цінності.

Головна сімейна цінність – це кохання. Воно проявляється в ніжності по відношенню до коханих, бажанні про них піклуватися, захищати, бути постійно

поруч. Важливо навчитися довіряти одне одному і привчити до цього своїх дітей.

Доброта – це бажання допомогти слабкому, беззахисному, надати йому підтримку, потреба бути корисним. Такі відносини роблять сім'ю більш гармонійною.

Вірність – це ще одна запорука міцних любовних зв'язків. Готовність бути з коханою людиною і в горі і в радості, незважаючи ні на які спокуси.

Взаєморозуміння. Важливо розуміти один одного з півслова, поважати інтереси і прагнення своєї другої половинки і дітей. Повага виражається в повазі до індивідуальності кожного члена сім'ї, неприпустимості «переломлення» одного з подружжя під інтереси і потреби іншого, невтручання в справи молодих зі боку батьків.

Сімейні цінності – це позитивні й негативні показники значущості об'єктів, що відносяться до заснованої на єдиній спільній діяльності спільності людей, пов'язаних узами шлюбу-батьківства-споріднення, у зв'язку з залученістю цих об'єктів у сферу людської життєдіяльності, людськими інтересами, потребами, соціальними відносинами.

Особливістю духовних цінностей є те, що вони володіють не утилітарним і не інструментальним характером: вони не служать ні для чого іншого, навпаки, все інше підпорядковане, набуває сенс лише в контексті з вищими цінностями, у зв'язку із затвердженням їх.

Особливістю вищих цінностей виступає також і те, що вони складають стрижень культури певного народу, фундаментальні відносини і потреби людей: загальнолюдські (світ, життя людства), цінності спілкування (дружба, любов, довіра, сім'я), соціальні цінності (уявлення про соціальну справедливість, свободу, права людини і т.п.), цінності стилю життя, самоствердження особистості. Вищі цінності реалізуються в нескінченному безлічі ситуацій вибору.

Висновки. В результаті державної політики відбувається низка реформ, які стосуються в тому числі децентралізації в культурній сфері. Запропоновані

пілотні проєкти реорганізації центрів культурних послуг проходить у ОТ, відібраних на конкурсній основі. Для створення центру громади мають провести дослідження стану наявної культурної інфраструктури та потреб жителів громади. Центр зможе забезпечувати різні культурні потреби та сприяти соціалізації жителів громади, одночасно потребуватиме також належного матеріально-технічного забезпечення. У кожній громаді аналізуватимуть власні культурні потреби, визначать, напрямки діяльності центрів культурних послуг.

Центральним чинником будуть духовні цінності української культури і регіональні особливості, адже духовні цінності – це своєрідний духовний капітал людства, накопичений за тисячоліття, який не тільки не знецінюється, але, як правило, зростає.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАДАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1 Особливості правового забезпечення надання культурних послуг в Україні

Беручи на себе обов'язок забезпечити реалізацію права кожного на участь у культурному житті суспільства, користування культурною спадщиною, на доступ до культурних цінностей, держава виступає безпосереднім гарантом забезпечення населення якісними і доступними культурними послугами, здійснює заходи щодо підтримки вітчизняних виробників у сфері культури, зокрема це створення сприятливого режиму оподаткування та надання фінансової підтримки для виробництва і розповсюдження книг, фільмів та інших видів культурного продукту українською мовою в Україні та за кордоном; встановлення квот демонстрування та розповсюдження вітчизняного україномовного культурного продукту на телебаченні, радіо, у кіно- та відеомережі; здійснення заходів державної підтримки виробників в окремих галузях діяльності у сферах культури та мистецтв у порядку, передбаченому законами України та довгостроковими національно-культурними державними цільовими програмами; створення умов для їх дозвілля; формування базової мережі закладів культури; сприяння створенню недержавних закладів культури, клубів, мистецьких аматорських об'єднань, гуртків, студій за інтересами та провадженню ними діяльності. Система забезпечення населення культурними послугами передбачає створення правових, організаційних та фінансових умов для можливості реалізації кожним громадянином права на задоволення культурних потреб та доступ до культурних благ. Не зменшуючи ролі інших правових засобів, зауважимо, що вагома роль у цьому процесі належить саме засобам адміністративно-правового характеру, спрямованим на: сприяння інтеграції надбань української культури в європейській і світовий

інформаційний простір, а також зміцнення культурних зв'язків; формування позитивного іміджу України у світі; забезпечення рівних можливостей безкоштовного доступу користувачів до надбань української культури і мистецтва за допомогою інтернету; створення електронних копій друкованих документів із метою збереження культурної спадщини, що знаходиться у фондах бібліотек та інших закладів культури; підвищення ефективності використання бібліотечних та музейних фондів; надання можливості працювати одночасно з одним і тим же виданням багатьом користувачам тощо.

Зрозуміло, що чинне законодавство більше уваги приділяє принципам культурної політики держави і лише в Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 р. № 27-р⁵, вказує на принципи такого реформування, серед яких:

- створення правових, організаційних та фінансових умов для забезпечення реалізації кожним громадянином права на задоволення культурних потреб та доступу до культурних благ;
- системний підхід до вирішення питань формування та розвитку культурної інфраструктури для забезпечення населення культурними послугами, що ґрунтується на всебічному аналізі проблем сфери культури та ресурсному методі планування комплексу таких інструментів, механізмів, програм і заходів, які здатні своєчасно та ефективно розв'язати ту чи іншу проблему у сфері культури з урахуванням специфіки конкретного регіону чи громади та потреб населення у відповідних послугах;
- поєднання та взаємне узгодження національних, регіональних та локальних пріоритетів щодо культурного розвитку;
- субсидіарність у вирішенні питань культурного розвитку;
- відкритість, прозорість та участь інститутів громадянського суспільства;

⁵ Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січня № 27-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proformuvannya-sistemi-zabezpechennyanaselennya-kulturnimi-poslugami>.

– доступність та належна якість культурних послуг для всіх, хто їх потребує;

– забезпечення рівного права кожного брати участь у культурному житті громади.

Названий перелік принципів є дуже важливим, адже окреслює стратегічні орієнтири забезпечення державою повноцінної реалізації кожним громадянином права на задоволення культурних потреб та доступу до культурних благ, проте його варто доповнити такими принципами адміністративно-правового забезпечення населення культурними послугами, серед яких ⁶:

– принцип незалежної оцінки якості надання культурних послуг, що прямо пов'язаний із особливістю сфери культури, яка полягає в тому, що основні результати культурної діяльності виражаються, як правило, у відкладеному соціальному ефекті і проявляються у збільшенні інтелектуального потенціалу, зміні ціннісних орієнтацій і норм поведінки людини, позначаються на модернізації всього суспільства. Очевидно, що наслідки такого роду не піддаються звичайним статистичним вимірам. Однак у практиці вітчизняної статистики, державного та регіонального управління існує система показників, що можуть бути використані для оцінювання розвитку культурного середовища: показники, що характеризують фінансове забезпечення сфери культури; показники рівня розвитку речових елементів (найчастіше використовуються дані про стан інфраструктури); показники контингенту населення, яке обслуговується, зокрема рівень залучення людей в різноманітні форми обслуговування; показники кадрового потенціалу сфери культури тощо;

– принцип інформаційної відкритості культурних послуг, що полягає в обов'язку суб'єктів діяльності у сфері культури забезпечити доступність інформації про структуру та органи управління, види послуг, організацію

⁶ Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січня № 27-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proformuvannya-sistemi-zabezpechennyanaselennya-kulturnimi-poslugami>.

надання послуг, їх матеріально-технічне забезпечення тощо. Адміністративне та митне право відповідно до вимог до її змісту і форми надання, встановленої уповноваженим центральним органом виконавчої влади; – принцип соціальної і територіальної рівності громадян в отриманні культурних послуг (насамперед осіб з обмеженими можливостями), що в першу чергу забезпечується державою, яка бере на себе обов'язок фінансувати у вигляді субсидій заклади культури, що надають населенню культурні послуги. Фактично державою формується замовлення на задоволення культурних потреб громадян, визначається перелік соціально значущих послуг. Державне фінансування культурної сфери важливо для відкриття людям доступу до усього спектру художніх форм і культурного досвіду. Саме державне фінансування і дотації роблять те, чого не може дати ринок, а так зване замовлення держави на безоплатні культурні послуги розширює доступність продуктів і послуг культури для населення, підвищує ефективність культурних установ, з'являються нові можливості для створення якісно нових культурних продуктів – спектаклів, концертних програм, фестивалів, виставок, конкурсів, культурних послуг у додатковій освіті, клубних об'єднаннях, студіях і колективах художньої творчості;

– принцип забезпечення єдності методологічних засад у сфері надання населенню культурних послуг;

– принцип організації постійного контролю за якістю надання культурних послуг, що передбачатиме розвиток системи контролю та моніторингу, аналітики статистичної звітності, залучення до процесу прийняття політичних рішень та їх реалізації громадськістю через систему громадських та експертних рад, громадських обговорень та публічної звітності тощо;

– принцип забезпечення прозорості адміністрування процесу надання культурних послуг, що характеризується максимально можливою доступністю інформації про діяльність управлінського апарату й формування жорсткого механізму громадського впливу на сферу публічного адміністрування культурою через представницькі інститути. Завдяки реалізації принципу

прозорості адміністрування процесу надання населенню культурних послуг забезпечується безперешкодний доступ різних суспільних груп до об'єктивної, надійної інформації, а також її роз'яснення. Прозорість у публічному адмініструванні культурною сферою забезпечується існуванням суспільного запиту на отримання об'єктивної та вичерпної інформації про діяльність владних структур, активною позицією громадянського суспільства щодо державної влади, реальною діяльністю конкретних органів державної влади щодо інформування громадськості про свою роботу; – принцип забезпечення спрощеності системи надання адміністративних послуг у сфері культури. Суть цього принципу полягає в забезпеченні мінімізації впливу державних регуляторів культурної сфери, хоча казати про повне невтручання держави в культурні процеси зарано, адже саме держава й досі виступає основним стратегічним інвестором культури. Цей принцип походить від трьох принципів культурної політики, визначених Дж. Лоусоном, сенс яких полягає у відмові держави від встановлення пріоритетів у розвитку культури і мистецтва з огляду на те, що нав'язування своїх переконань кому б то не було, як юридичним, так і силовим шляхом, категорично виключається⁷;

– принцип децентралізації повноважень у сфері культури та наданні культурних послуг, що передбачає запровадження стандартів надання безоплатних послуг у сфері культури державою як необхідної передумови культурної децентралізації. Попри вагому роль держави у забезпеченні умов повноцінної та рівноправної участі громадян у культурному процесі, досить важливою у цьому аспекті має стати участь громадських структур у прийнятті управлінських рішень щодо культурних проблем. Не менш важливу роль в організації надання населенню якісних культурних послуг відіграють місцеві органи влади, які володіють достовірнішою та повнішою інформацією щодо проблем та культурних потреб громади, у той час як держава не має таких переваг, унаслідок чого не здатна задовольнити вимоги місцевих громад, які частіше потерпають від рішень, що приймає центральна влада. Саме органам

⁷ Тихомирова С. Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення. *Наукові записки. Політологія*. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 2002. С. 39–43.

місцевого самоврядування надається право своїми рішеннями оптимізувати мережу закладів культури та систему надання населенню культурних послуг^{8 9}.

Таким чином, розглянуті у пропонованому ракурсі принципи адміністративно-правового забезпечення населення культурними послугами здатні виступати не тільки засобами реалізації загального підходу щодо з'ясування сутності правових принципів взагалі та формування державної культурної політики зокрема, а й як сукупність керівних ідей, вихідних положень, орієнтирів, спрямованих на забезпечення державою повноцінної реалізації кожним громадянином права на задоволення культурних потреб та доступу до культурних благ. Основу таких принципів мають складати вихідні засади, сформульовані в Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами з обов'язковим доповненням принципами незалежної оцінки якості надання культурних послуг, інформаційної відкритості культурних послуг, соціальної і територіальної рівності громадян в отриманні культурних послуг, забезпечення єдності методологічних засад у сфері надання населенню культурних послуг, організації постійного контролю за якістю надання культурних послуг, забезпечення прозорості адміністрування процесу надання культурних послуг, спрощеності системи надання адміністративних послуг у сфері культури, децентралізації повноважень у сфері культури та наданні культурних послуг тощо, які в подальшому займатимуть чільне місце у відповідному законодавчому акті.

2.2 Культурно-мистецькі проекти у націєтворчому дискурсі

За п'ять років роботи у сфері культури вдалося втілити безліч не тільки культурно-мистецьких проектів, але і таких, які заслуговують на увагу. Перший мій проект це фото-виставка «Сильні Духом», пам'ятаю як я надихнулась ідеєю саме в одному з Народних домів Львівщини, цей проект вразив мене не тільки

⁸ Малімон В. І. Проблеми модернізації державного регулювання у сфері культури. URL: <http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2010-02/10mvirsk.pdf>.

⁹ Валецький О. Культурна політика в подоланні кризи та реалізації реформ українського суспільства (архетипний підхід). *Публічне управління : теорія та практика*. 2015. Вип. 1 (спец. вип.). С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1.

своїм задумом, але й майстерністю. Я ж загорівшись ідеєю неабияк вирішила почерпнути більше і піти далі. Тож як це відбувалось... Звичайно, що мені потрібна була підтримка і фінансування, що є немало важним. Тож швидко знайшла програми, які займаються власне такими ідеями, зареєструвалась, і як виявилось потім потрапила на навчання до Фонду родини Богдана Гаврилишина, де і кінцевим етапом мало бути втілення в життя даного проєкту. Ане не так сталось як гадалось, і хоч мій проєкт був не мало важливим все ж таки я не отримала грант, але досвід і навчання які я отримала при проходженні програми безцінний. І тому не опустивши руки я поступово, маленькими кроками йшла до мети. А вже втілити в життя проєкт мені допомогла Львівська Освітня Фундація і в організації, і з фінансуванням. Якщо дуже коротко про проєкт, «СИЛЬНІ ДУХОМ» і «Живі».

Цей проєкт являє собою фото-виставку учасників АТО, які є жителями села Більче і Болоня . Звичайні люди з незвичайною долею. Жоден з них не вважає себе героєм, але всі вони ними є, тому що знають цінність людського життя, цінність свого життя. Волею чи то долі, чи то обставин всі вони – Живі... (майже всі). Хоча кожен з них бачив смерть..., дихав попелом і димом, вмивався потом. І їхній Бій завжди буде чийось Болем, їхня Віра завжди буде чиеюсь Покутою. Спільним у нас з ними є життя... У нас у кожного своє, а у них одне на всіх... Різниця лиш в тому, що Ми живемо так, як хочемо, а Вони живуть так, – бо по-іншому не можуть...

Фото-проєкт «СИЛЬНІ ДУХОМ» і «Живі», який втілюється в життя за підтримки Львівської Освітньої Фундації, (Особлива подяка Фонду родини Богдана Гаврилишина за поштовх та за віру в себе творити нашу історію) захопив своїми чудовими фото-кадрами наших захисників, героїв, цвіту нашої молоді. Переконана, що в майбутньому це буде ціла історія, культурна спадщина с. Більче, і наша загальнонаціональна пам'ять... Фото-проєкт не є прикріплений лише до Народного дому, а в подальшому отримає статус мандруючого, буде подорожувати цілими районами і містами.

Герої фото-виставки – звичайні люди. Так само, як і ми з вами, живуть і мають заради кого жити, мріють кохати і любити, хочуть прокидатися і засинати у країні, де немає війни... 10 героїв, 10 історій і ЖИТТЯ – одне на ВСІХ, життя, ім'я якому – війна. Чому одне на всіх? Тому що кожен з них у будь-яку хвилину готовий був віддати його за товариша, за Україну, за Тебе.. Але справа тут далеко не у війні, якою і так вже кілька років наповнюється наше суспільство... Справа у цінності людського життя – на що, власне, і спрямований проєкт. Справа у тобі, у мені, у тому хто любить і у тому хто ненавидить... У тому, хто будує і у тому, хто руйнує... Ні, не у війні... Справа у свідомості, в ставленні один до одного. Поважаємо наших «СИЛЬНИХ ДУХОМ» і «Живих» Героїв!

Оксана Іванус – автор проєкту, директор Народного дому с. Більче Миколаївського р-ну Львівської обл. Саме так було написано на сайті Фонду. Бо цей проєкт насправді був моєю мрією, і саме найголовніше що залишиться нашою історією. Цей проєкт матиме продовження, адже такий час, тому він є не завершеним, завершувати його будуть вже новітні герої... Тому цей проєкт по праву можна вважати історією і нашою пам'яттю.

Якщо фото – проєкт був нашою локальною історією, то другий проєкт «Рада твого району» набув вже регіонального рівня. Дуже коротко процитую те, що про цей проєкт було опубліковано на сайті ЛОДА: «Завершився обласний етап Всеукраїнської навчальної програми особистісного та професійного розвитку «Державотворець». Молодь навчалась в 4-х командах, за підсумками роботи – презентували напрацьовані проєкти. «Під час презентації проєктів важливо зрозуміти кожну команду та усвідомити всі завдання і цілі, які вони перед собою ставлять. Після представлення робіт, усвідомлюєш наскільки навчання Програми розкрило в учасників глибинне розуміння усіх процесів та реформ в Україні. Спікери не лише усвідомили свою відповідальність за розвиток та особистий внесок кожного у процеси державотворення, але й вивчили потреби Львівської області та презентували проєкти вже на реальних подіях, локаціях і з всією картою партнерів». Чотири

тижні поспіль «державотворці», а це активна молодь із Львівщини, яка вирішила поглибити свої знання державотворення, працювали із менеджерами та лідерами думок зі всієї України. Вони також реагуючи на актуальні запити суспільства розробляли громадські проекти.

До прикладу, серед представлених напрацювань – Lit Проект, який стосується аудіо озвучення книг українською мовою. Також – «Розмова про...», темою якого є підняття серед молоді рівня знань про сексуальну освіту.

Презентували і проєкт «Просто». Його мета – це розвиток громадської освіти у сфері державотворення, а також проєкт «Рада твого району». Журі оцінювала кожен проєкт за 5-и бальною шкалою. Критеріями були: цінність проєкту, його інноваційність, реалістичність і сталість. Найбільшу кількість балів та схвальні коментарі отримав проєкт «Рада твого району».

Саме його автори представлятимуть на національному етапі в Києві у грудні 2020 року. А вже у 2021 році спільно з Львівською ОДА розпочали його втілення в територіальних громадах Львівщини.

«Ми з командою виграли регіональний конкурс. І це лише підтвердило те, що ми створили потрібний громаді проєкт. Це лише початок. Зараз нас чекає регіональний збір в Міністерстві молоді та спорту України, круглі столи, обговорення з партнерами, нові знайомства зі стейкхолдерами молодіжної політики. Далі більше і амбітніше» – поділився координатор проєкту-переможця та учасник програми «Державотворець» Данило Шевчук.

До журі обласного етапу «Державотворця» увійшли керівник відділу молодіжної політики Львівської ОДА Софія Курман, керівник Управління молодіжної політики у Львівській міській раді Олександр Николяк, CEO у Lem Station, співзасновник Львівського кластеру розвитку освіти та креативності Михайло Лемак, менеджерка програми «BUR. LAB» Каріна Михайляк, виконавчий директор у Львівській освітній фундації Маряна Кащак. Також з командами працював проєктний менеджер Програми Максим Михайлик.

Нагадаємо, «Державотворець» – національна програма особистісного та професійного розвитку для молоді. Це онлайн навчання, спрямоване на

розвиток відповідального лідерства та підвищення рівня громадянської активності молоді України віком від 18 до 25 років. Цьогоріч серед учасників – 25 молодих людей із Львівщини.

Програма відбулась на двох рівнях – загальнонаціональному, до якого долучається молодь з усієї України, та регіональному. Тут юнаки та дівчата говорили про виклики у свої громадах.

«У найближчі 5 років важливим напрямком роботи з молоддю стане розвиток інструментів участі та молодіжної інфраструктури. Враховуючи соціологічне опитування молоді Львівщини у 2020 році, 40% респондентів планує працювати і жити у своїх громадах. Для Львівської ОДА це топ-завдання: забезпечити усі умови для розвитку і самореалізації молодих людей навіть у віддалених населених пунктах», зазначив директор департаменту внутрішньої та інформаційної політики Львівської ОДА.

Організатори: Міністерство молоді та спорту України, Українська академія лідерства, проект USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» (SACCI). Регіональний організатор – департамент внутрішньої та інформаційної політики Львівської ОДА.

Так «Рада твого району» стала частинкою і мого життя, так як в команді я відповідала за зв'язки з громадськістю. Нашими цілями було:

- створення молодіжних рад у кожному районі Львівської області;
- залучення молодіжних громадських організацій до створення молодіжних рад;
- дослідження участі молоді в молодіжній політиці;
- налагодження співпраці молодіжної ради з органами публічної адміністрації.

Тому ще раз переконуюсь що історію творять самі люди. Тоді будьте тими змінами, які хочете бачити в суспільстві. Старайтеся змінювати те, що не подобається, якщо не в змозі змінити світ, змініть бодай його невелику частинку, звичайно, що часом потрібно почати із себе, але повірте, воно того варте.

Для тих, хто хоче реалізувати культурно-мистецькі проєкти у креативній сфері, то саме для вас кілька настанов.

Ми маємо робити те, що нас мотивує. Мотивацією може бути те, що є у нас в середині. Тому для того, щоб реалізувати свою ідею маємо керуватись своєю мотивацією.

Те, що ми хочемо насправді зробити, те і стане справою нашого життя. Справою, якій ми будемо віддавати всю свою енергію, бажання і дії. І щоб отримати хороший результат насамперед потрібно слухати себе і свої бажання. Тому якщо ми маємо ідеї, через які не можемо спати у ночі, тоді можемо себе привітати, адже такі люди зазвичай хочуть щось залишити після себе, не щось коштовне чи матеріальне, а щось нетлінне і вічне, як от частинку історії, або пам'ять. Головне тут, це горіти своєю ідеєю.

Не обов'язково спочатку ставити великі цілі, а можна починати з маленьких кроків. Я завжди кажу, краще залишати свої маленькі сліди, аніж іти чужими слідами великих людей. Коли 5 років тому ми задумали свій перший культурно – мистецький проєкт, а це була ще тоді так би мовити така собі забаганка, то ми розуміли що не змінимо культуру загалом, так, це був маленький проєкт, але ж так хотілося дати людям відчуття якісь емоції, вдихнути якість інше нестандартне бачення, та і просто подарувати людям якусь частинку гарних спогадів і не забутих моментів. У моєї, так би мовити команди односторонців, на той час ще не було великого досвіду в створенні великих проєктів, але те що ми запланували – втілили на ура. Ми після цього були на такому піднесенні, що буквально готові були їхати хоч на край світу, щоб поділитися нашими досягненнями з іншими. Не важливо чи вони були комусь потрібні а чи ні, але ми як по інтернету хотіли передати його куди тільки можна. Хай це була і невелика ціль, але вона дозволила нам бути чесними самі з собою, – бо маленький культурно – мистецький проєкт показав нам наскільки ми потрібні, та й загалом мистецтво потрібне нашій, хай і невеликій місцевості. Енергія й ресурси з'являються тоді, коли з'являється ціль. І саме найголовніше що ми зрозуміли, це те, що не потрібно чекати, коли з'являться гроші,

знайомства чи зв'язки, набагато важливіше все добре продумати, спланувати а все решту з'явиться само собою.

Завжди потрібно робити те, що приносить задоволення. Адже це вже частина успіху. Люби те, що робиш, роби те, що любиш. Якщо ти палаєш чиеюсь ідеєю і хочеш бути частиною чиеїсь команди, це чудово. Але в кожного ще має бути бажання робити своє, бо ж кожен хоче бути щасливим по своєму.

Це може прозвучить трошки банально, але чудеса бувають. Бо можна все життя нити і скаржитись на те, що все погано, Що навкруг мене не та реальність, і те не подобається і се не подобається. Але ж наскільки важно зрозуміти, що ми самі є творцями реальності, будьмо тими змінами, які ми хочемо бачити в суспільстві, якщо щось не подобається, міняймо, змінюймо, вдосконалюймо і творімо, звичайно якщо це не призводить до якоїсь шкоди будь кому. Я дуже хтіла, щоб моє селище стало дуже розвиненим в культурному плані, і розуміла, що мушу створити цю культурну реальність, тут на місці. Будь-яка реальність завжди починається з думки, думка перетворюється в мрію, а мрія стає реальною дією, звичайно якщо докласти максимум зусиль то й буде хороший результат. І тоді ти отримуєш ту реальність, хоча б навколо себе, яка подобається тобі. Тому тут все просто, не подобається – змінюй.

Ми чітко мусимо мислити, аналізувати, приймати рішення і обирати. Тому коли в мене на носі важливий проект, то тут важливо правильно вибрати команду, з якою ти будеш іти до кінця. Партнери, стосунки це все важливо. І ось, коли ти маєш таку команду то створити можна все, що завгодно. Тому цінуймо тих, хто день і ніч готовий працювати над спільною мрією.

Важливо постійно щось робити, завжди бути в дії, це і є мабуть найкращий рецепт досягнення мети. Бо час – це важливий ресурс, і поки ми сидимо він спливає, поки ми не визначені чи не впевнені він також спливає. Тож навіть якщо в роботі є помилки це дуже важливо, бо з помилок ми вчимося і виправляємося, бо позитивний досвід не буде таким цінним, як досвід на помилках. Тільки прийшовши на роботу переді мною відкрилось безліч граней,

і де, де, але в сфері культури без експериментів і помилок не обійтись. Бо для того, щоб зрозуміти що тобі потрібно, і що потрібно людям треба експериментувати, треба пробувати, помилятися, падати і знову вставати.

Завжди потрібно інвестувати у майбутнє, а майбутнє це наші діти і ми. Така риса як працелюбність, завжди приводить до результату. Працюючи над проектами не забуваймо працювати і над собою, знаходьмо у собі щось, що ми любимо і не любимо.

Зараз я хочу миру у всьому світі. Але є речі які від мене не залежать, так само і в проєктах, не намагаймося охопити неосяжне. Краще знайти одну маленьку проблему і працювати над нею, поки це не призведе до її вирішення. Задоволення від вирішення однієї проблеми, хай навіть і маленької, буде набагато більшим, ніж невиправдана ціль підкорити весь світ. Як я вже писала, краще йти своїми маленькими кроками, ніж чужими кроками великих людей. Краще залишити після себе щось своє, ніж копіювати інше. Тому вирішуючи маленькі цілі, ми отримаємо відчуття успіху, а це як правило те, що надихає найбільше.

Кожен проєкт потрібно продумувати до дрібниць, за себе, за команду, за кожного, хто може прийти на проєкт. Нам треба подумати, як кожному, хто задіяний в проєкті має бути добре, і як це забезпечити. Має бути свій план, наголошую свій, чужий не спрацює. Завжди треба бути готовим до того, що щось піде не так, бо ж не завжди все залежить від нас. Тому нам потрібно бути гнучкими. Наприклад, коли я організовую концерт, то стараюсь передбачити такі речі, як от світло чи ще щось, і завжди мати треба запасний варіант. Але якщо щось іде не по плану, не потрібно впадати у розпач, а просто бути готовим до змін.

Культурні проєкти це не завжди про прибутковість, та й більшість таких проєктів не є прибутковими. Тому з грошима потрібно бути дуже обережними, якщо щось комусь пообіцяли то потрібно заплатити. У плані культурних проєктів, то дуже легко залізти у борги, бо загорівся ідеєю, запалив нею інших

та ще й можна залізити в борги. Тому у фінансовому плані потрібно бути дуже обережним.

І найважливіше, навіть коли все виходить, треба вміти відпочивати, щоб не вигоріти і не згасити собі вогонь ідей та дій. Можна багато в що вкласти, а потім не знайти себе, тому, щоб не помилитись, слід робити паузу, щоб зрозуміти чого ти досягнув і чого ще хочеш досягнути.

Також хотіла б звернути на проблемні моменти надання культурних послуг.

Щоб дослідити проблему у сфері культури нашої Миколаївської ОТГ та Меденицької ТГ територіальної громади та сформувані найбільш ефективні шляхи її розв'язання:

1. Я проаналізувала нормативно-правову базу функціонування мереж закладів культури у територіальній громадах, та чинні стандарти забезпечення громадян культурними послугами.

2. Провела зустріч з т.в.о. керівника відділу культури, щодо затвердження нових та мінімальних стандартів забезпечення громадян культурними послугами, створення центрів культурних послуг та умов надання субвенції з державного бюджету на створення таких центрів.

3. Проаналізувала отримані від Меденицької селищної ради дані щодо функціонування сфери культури в громаді у 2019-2021 роки: відвідуваність закладів культури, кількість проведених культурних заходів, структуру фінансування культури з місцевого бюджету, штатний розпис закладів культури та інші.

4. Провела 2 неопублічні консультації у форматі закритих онлайн-інтерв'ю з представниками ключових заінтересованих сторін у сфері культури в громаді.

5. Провели опитування громадян про проблеми та можливості у сфері культури в громаді у форматі онлайн опитування серед педагогів (загальна кількість опитаних – 257 осіб та школярів (загальна кількість опитаних – 409 осіб).

6. Провели опитування громадян про проблеми та можливості у сфері культури у форматі анкетування «обличчя до обличчя» серед мешканців 3х населених громад – Миколаївської, Меденицької та Львівської. Загальна кількість опитаних – 22 особи.

Отож вся подальша інформація, яка стосується проблеми та варіантів її розв'язання, ґрунтується на даних, отриманих Центром спільних дій за допомогою вказаних вище методів.

I. ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕНИЙ ДОСТУП ДО КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ. В частині населених пунктів (а саме Меденицької ТГ) заклади культури або не працюють зовсім, або рідко проводять заходи, або ж їх і не має. Крім того, мережа громадського транспорту всередині громади нерозвинена в повній мірі. Через це працівники закладів культури та мешканці громади не можуть діставатися до інших населених пунктів, щоб надати або отримати культурні послуги.

II. НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЯКОСТІ ПОСЛУГ ОЧІКУВАННЯМ ГРОМАДЯН. Попит мешканців на культурні послуги не збігається з пропозицією від закладів культури. Зокрема, культурні послуги бувають нецікаві для мешканців, а перелік культурних послуг не відповідає запиту населення громади. Тому тут дуже чітко треба розуміти, що це за громада і чого вона хоче.

III. НИЗЬКА ВІДВІДУВАНІСТЬ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ незалежно від карантинних обмежень. Будинки культури/клуби. Відповідно до отриманих даних, середня відвідуваність будинків культури чи клубів у громаді склала у 2019 році 1108 осіб, у 2020 році – 842 особи, а у 2021 році станом на березень – 442 особи. Щороку середні показники відвідуваності будинків культури і клубів знижуються. Частково це пов'язано з тим, що бюджетні установи громади деякий час не працювала через карантинні обмеження. В той же час, відвідуваність у різних населених пунктах громади суттєво різниться, а багато будинків культури і клубів громади мали низькі показники відвідуваності і до карантину. Найбільші показники за два попередні роки мають Центр культури

та дозвілля у закладах Львівського району. Оновлення (реорганізація) мережі закладів культури в Львівській ОТГ на відміну від Миколаївської чи Мединицької ОТГ значно вища. За рівнем відвідуваності закладів культури у 2019-2020 років, народні доми можна поділити на такі, що мають високий рівень відвідуваності (на рівні >75%), середній рівень відвідуваності (на рівні 25-75%) та низький рівень відвідуваності.

Під час опитування респонденти зазначали, що не користуються закладами культури через те, що частина закладів де-факто не працює, а ті, що працюють, проводять неякісні заходи.

Таким чином, понад половина респондентів вважають, що бібліотечні та клубні заклади громади працюють незадовільно.

Є такі народні доми які працюю відмінно. Але порівнювати роботу розвинених і недостатньо розвинених ОТГ також не правильно, тому спираємося тільки на опитування. Але результати опитування свідчать не про якість роботи закладів у вказаних населених пунктах, а про попит на послуги культури мешканців цих сіл. Оскільки ми запитували, чи відвідували вони за останні два роки які-небудь заклади культури у громаді. Наприклад, в Мединичах взагалі не має народного дому, а зі слів опитаних заходи відбуваються на сходах, але чи то на сходах школи, а чи пам'ятника, який знаходиться в селі я не до кінця зрозуміла. Але село опинилося серед населених пунктів, де мешканці найчастіше відвідують заклади культури (їздять до інших населених пунктів).

Оновлення (реорганізація) мережі закладів культури це добре, але мешканці сіл зазначали, що бажали б отримувати послуги, які нині заклади культури не надають або надають в недостатньому обсязі. Зокрема, це театральні вистави, музичні заходи, фестивалі, показ фільмів, бібліотечні послуги за умови оновлення книжкових фондів, навчання грі на музичних інструментах та прокат музичних інструментів, екскурсії, дитячі гуртки та заходи на природі та ін.

Організаційна структура, яка виникла внаслідок попередньої реорганізації, не сприяє ефективному управлінню закладами культури. Чинна структура культурної мережі передбачає, що директор народного дому відповідає за всі заходи, крім організаційних навичок директор мусить бути звукорежисером, завгоспом та прибиральником, а ще лікарем, психологом і т.д. У деяких закладах немає керівників а лише художні керівники, режисери або розпорядники культурних вечорів, на яких покладено виконання усіх функцій. Однак ці особи не є матеріально відповідальними та не можуть керувати закладом та планувати його діяльність. І це ще не було скорочень, які нам так обіцяють. Деякі заклади, що розташовані в різних населених пунктах, обслуговує один фахівець. За даними закритих інтерв'ю, це негативно вплинуло на доступ та якість надання послуг.

Стандарти. Чинні стандарти надання культурних послуг публічними бібліотеками та народними домами є дещо застарілими. Наприклад, не містять вимог щодо робочих годин, мікроклімату в приміщеннях, обладнання закладів культури тощо. У той же час Мінімальні стандарти забезпечення громадян культурними послугами, що розроблені Мінкультом, ще не затверджені. Таким чином, наразі відсутні актуальні єдині стандарти до надання культурних послуг у територіальних громадах. Водночас Мінімальні стандарти, розроблені Мінкультом, які будуть згодом ухвалені, наразі не виконуються. Це відбувається, зокрема, і через те, що в багатьох закладах культури працівники пасивні, незацікавлені в роботі на результат та не виконують базових функціональних обов'язків.

Кадри та вміння. В закладах культури громади бракує кваліфікованих працівників, а частина працівників мають низьку мотивацію. Так, нині в громаді немає директорки будинку культури та дозвілля, а її виконувачка обов'язків найближчим часом йде в декретну відпустку. Конкурс на посаду директора був оголошений вже декілька разів, проте фахівця, який відповідає вимогам, все ще не знайшли. Оскільки в чинній структурі управління саме директорка будинку культури та дозвілля організовує роботу мережі народних

домів, фактична відсутність керівника закладів культури негативно впливає на роботу цієї мережі.

Іншою умовою вдалого функціонування закладу культури є віра і дотримання моральних засад керівництва, учасників культурної праці, плекання ними культурних духовних цінностей. Саме духовні цінності як специфічні сенсоутворюючі джерела існування людини та серцевина механізму самоорганізації суспільства виступають соціально значущими орієнтирами суспільства, важливим чинником його соціально-політичної стабільності й відкривають широкі перспективи для успішних перетворень у країні, стають провідними критеріями її сталого розвитку.

Висновки. Таким чином, розглянуті принципи адміністративно-правового забезпечення населення культурними послугами здатні виступати не тільки засобами реалізації загального підходу щодо з'ясування сутності правових принципів взагалі та формування державної культурної політики зокрема, а й як сукупність керівних ідей, вихідних положень, орієнтирів, спрямованих на забезпечення державою повноцінної реалізації кожним громадянином права на задоволення культурних потреб та доступу до культурних благ. Основу таких принципів мають складати вихідні засади, сформульовані в Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами з обов'язковим доповненням принципами незалежної оцінки якості надання культурних послуг, інформаційної відкритості культурних послуг, соціальної і територіальної рівності громадян в отриманні культурних послуг, забезпечення єдності методологічних засад у сфері надання населенню культурних послуг, організації постійного контролю за якістю надання культурних послуг, забезпечення прозорості адміністрування процесу надання культурних послуг, спрощеності системи надання адміністративних послуг у сфері культури, децентралізації повноважень у сфері культури та наданні культурних послуг тощо, які в подальшому займатимуть чільне місце у відповідному законодавчому акті. Також були визначені основні проблемні моменти.

РОЗДІЛ 3.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ НАДАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1 Вплив децентралізації на систему надання культурних послуг

Проведення культурної політики в умовах Децентралізації спрямовано на впровадження локальних інституційних змін, забезпечення культурних прав громадян та комплексне вирішення проблемних питань.

В Українському кризовому медіа-центрі у Києві за участі представників центральних органів виконавчої влади, проєктів міжнародної технічної допомоги, місцевого самоврядування, експертів розглядали питання покращення надання культурних послуг в умовах децентралізації.

«В Україні культура та історія є підґрунтям, що забезпечує багатство та глибину національному досвіду. Культура так само важлива, як і добре врядування, сильна економіка чи соціальна справедливість. Сьогодні ми говоримо про важливість утримання та розвитку культури та культурних послуг у контексті децентралізації. Ми враховуємо зміни, які реформа принесла на національному та місцевому рівнях. Децентралізація – одна із найважливіших реформ країни і є успіхом для України», – зазначив Джеймс Хоуп, директор Місії USAID в Україні та Білорусі ¹⁰.

У розвитку культури в громадах треба діяти стратегічно, саме такий підхід допоможе перейти від інфраструктури до її наповнення, вважає Наталія Ключник, виконавча директорка Асоціації сільських, селищних рад та об'єднаних громад України, консультантка з послуг Програми USAID DOBRE. Під час роботи із громадами виявилася проблема – наявна інфраструктура не відповідає потребам громади. Адже за багато років вона занепала і сьогодні потребує системного відновлення. Також дається взнаки брак кадрів та обмаль ресурсів. Це підкреслює важливість стратегій та системності. Саме для таких

¹⁰ <https://decentralization.gov.ua/news/12801>.

потреб Програма USAID DOBRE створила методичні рекомендації. Громади поставили собі за мету оновити культуру і наповнити її новим сенсом. Зокрема, об'єднали школу мистецтв та будинок культури – так утворився центр естетичного виховання. На початку співпраці з Програмою USAID DOBRE одним із пріоритетів покращення послуг ОТГ обрала саме культуру. Тож центр естетичного виховання оновили та обладнали спільними зусиллями. В цілому утримання культури в громадах складає 22% від власних надходжень, тому вони шукають і інші джерела надходжень. Зокрема, подають заявки на різні гранти. Відповідно до подання Мінкульту, сума має збільшитися на 50%.

Культура в окремих громадах несе той код нації, який потім формується в загальноукраїнський культурний код., найголовніше – це сформувати критичну масу людей у громадах, які будуть усвідомлювати свої перспективні завдання. І одним з таких завдань є формування ідентичності кожної громади. Соціальна єдність, розуміння спільних завдань – все це формується навколо культурних речей. Тому почали працювати в рамках наших тренінгових програм над формуванням ідентичності громади через культурні інструменти.

Кризовий стан у фінансуванні видатків у сфері культури в Україні призводить до того, що загальні обсяги бюджетного фінансування установ і закладів культури регулярно уточнюються для відшкодування додаткових витрат, викликаних зростанням цін, тарифів і ставок заробітної плати. Разом із зазначеними джерелами фінансування органи управління територіальних громад на розвиток культури можуть використовувати механізм співробітництва територіальних громад, який передбачений Законом України «Про співробітництво територіальних громад»¹¹. Застосовуючи зазначений механізм, територіальні громади зможуть на правовій основі вирішувати спільні проблеми та реалізовувати спільні проекти на основі договору, через формалізоване співробітництво.

Отже, громади можуть спільно утримувати заклади культури. Наприклад, одна громада може забезпечувати навчання дітей у місцевій художній чи

¹¹ Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.

музичній школі іншої громади. Слід зазначити, що важливою прогалиною в законодавстві України є відсутність стимулювання меценатської діяльності, тому приватний сектор не зацікавлений в інвестуванні культури, адже це не приносить прибутків.

Досліджуючи фінансове забезпечення у сфері культури територіальної громади, важливо враховувати ресурси закладів культури, які не використовуються. Саме вони забезпечуватимуть значний соціально-економічний ефект, який проявлятиметься в розкритті культурного потенціалу місцевого населення, можливості самоокупності закладів культури на місцях, створенні нових робочих місць і підвищенні якості життя населення в громадах, оскільки територіальні громади здобули повноваження та ресурс, зокрема зарахування до місцевих бюджетів 60% податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження.

Окрім того, на місцях повністю залишаються надходження від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт), туристичний збір¹². Вважаємо, що для ефективного розвитку сфери культури в територіальних громадах доцільно було б запровадити місцеві гранти у сфері культури для реалізації громадських ініціатив та вдосконалення мистецтва складання проєктів, спрямовуючи на це обґрунтований відсоток доходів громади.

Отже, об'єднання територіальних громад надало нові можливості для перспективного розвитку сфери культури на місцевому рівні. Вважаємо, щоб втілити ефективні фінансові механізми для перспективного розвитку сфери культури в територіальних громадах, потрібно:

провести моніторинг місцевого населення для визначення кількісної демографічної характеристики громад і географії об'єктів, які становлять культурну інфраструктуру громад;

виявити кількісні та якісні характеристики виконавчих органів місцевого самоврядування, які займаються питаннями культури;

¹² Reforma detsentralizatsiyi [Decentralization reform] (2021). Government portal: Website. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivnevryaduvannya/reforma-decentralizatsiyi> [in Ukrainian].

визначити обсяг фінансування сфери культури в громадах, ураховуючи можливість максимального залучення меценатських коштів і збільшення кількості платних видів послуг; визначити готовність представників культури до навчання, пошуку нових напрямів і форм надання населенню культурно-мистецьких, інформаційних послуг у сфері дозвілля.

Запропоновані підходи дозволять виявити ресурси, які не використовуються, що забезпечить економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах, підвищить імідж місцевих територій і розвиток туристичної привабливості.

3.2 Впровадження стандартів надання культурних послуг (на прикладі Львівської області)

Культура – це одне із найскладніших та найважливіших явищ у суспільному житті. Це сфера, яка одночасно формує морально-етичні орієнтири та норми для населення, задовольняє духовні потреби людей і виступає окремим видом економічної діяльності. Культура посідає важливе місце у формуванні та укріпленні демократії та незалежності держав, їх розвитку та процвітанні. Агресивна війна Російської Федерації проти України та введення воєнного стану на території нашої країни спричинили нові виклики національній економіці, яка тільки розпочала відновлення від наслідків карантинних заходів, направлених на подолання пандемії COVID-19. Ці події спровокували значні зміни у реалізації державних та регіональних програм направлених на розвиток сфери культурних послуг, передбачених на 2022 рік, зокрема щодо системи розподілу фінансування галузі. Відповідно до заходів із реалізації реформ із децентралізації влади у секторі культури були внесені зміни до Закону України «Про культуру», що набули чинності в грудні 2021 року. Вони передбачали введення нового поняття «культурна послуга» (дії фізичних та/або юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямовані на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену

вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій) і запровадження набору базових культурних послуг. Він має включати такі послуги: ті що фінансуються державою (доступ до читання та інформації і можливості для творчого самовираження), і та такі, що надаються на основі співоплати (доступ до кінофільмів, музейних предметів, мистецької освіти). Зауважимо, що окрім культурних послуг, надання яких гарантує держава, є також багато інших, що реалізуються виключно внаслідок діяльності приватного бізнесу. У 2019 році, згідно з останньою публікацією ЮНЕСКО «Політики реформування сфери креативності: розгляд культури як глобального суспільного блага», культура забезпечила формування 3,1% світового ВВП і 6,2% зайнятості. Експорт власне культурних послуг у світі склав 117 млрд доларів США. В Україні, дослідження проведене у 2017 р. за методикою ЮНЕСКО, у якому були використані дані Державної служби статистики за 2014 р., оцінило внесок галузі культури до ВВП України на рівні 4,04%. Зауважимо, що ДССУ веде спостереження за такими видами культурних послуг (категорія «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок») як «Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг», «Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури», «Організування азартних ігор», «Діяльність у сфері спорту», «Організування відпочинку та розваг». У 2021 році, згідно даних ДССУ, було реалізовано культурних послуг на понад 2,65 млрд грн.

Сьогодні є достатньо переконливих доказів, що сфера культурних послуг є чинником економічного зростання на національному і регіональному рівнях, тому збереження та створення умов для реалізації продуктивної спроможності цієї галузі є важливими. Продуктивна спроможність певної галузі залежить від низки чинників, зокрема ресурсного забезпечення, людського потенціалу, інституційного і правового забезпечення, тощо.

Війна значно вплинула на продуктивну спроможність сфери культурних послуг. Про це, зокрема, свідчать дані щодо стану матеріальної культурної спадщини, яка є одним з основних ресурсів для створення культурного продукту і надання культурних послуг. Так, станом на початок червня 2022

року, за даними Міністерства культури та інформаційної політики, зафіксовано понад 380 випадків руйнування або пошкодження російськими окупантами пам'яток культурної спадщини на території України. Кадрове забезпечення та людський потенціал галузі також значно постраждали від бойових дій. Про це свідчать дані від представників ООН. Вони зазначають, що 14 млн українців були вимушені тимчасово покинути місце постійного проживання (щонайменше 6 млн осіб з них виїхали закордон).

Зауважимо, що окрім вимушеної міграції, багато діячів культури та людей, долучених до роботи у сфері культурних послуг, загинули через воєнні дії. Окремо варто наголосити на тому, що заклади сфери культурних послуг можуть відновлювати діяльність тільки якщо відповідають новим вимогам безпеки. Наприклад, квитків продають стільки, скільки людей вміщує бомбосховище закладу, а у випадку повітряної тривоги відвідувачі повинні пройти в укриття, яке розташоване в закладі, тощо.

Зауважимо, що внаслідок військових дій зменшився попит серед населення на культурні послуги, оскільки вони не є першочерговою базовою потребою людини, необхідною для виживання. Однак, творчість, зокрема мистецькі ініціативи, є одним зі способів психо-емоційної терапії для постраждалих від війни, особливо дітей, тому сьогодні багато закладів та культурних діячів пропонують свої послуги на волонтерських засадах. Попри значний вплив війни на продуктивну спроможність сфери культурних послуг, особи, долучені до неї, вбачають декілька шляхів подолання проблем. Сьогодні діють численні державні та міжнародні ініціативи з підтримки культурних діячів, наприклад платформа «Культурний простір», ініціатива «Voices For Ukraine» від Європейської театральної конвенції, грантова підтримка для діячів культури від різних країн та профільних організацій й інше. Результати опитування, проведеного Українським культурним фондом у травні 2022 року серед людей залучених у діяльність в сфері культури, показали, що 74% опитаних продовжують займатись своєю основною професійною діяльністю навіть в умовах війни, а також, що більше половини респондентів очікують в

майбутньому на появу альтернативних джерел фінансування культурних ініціатив (57%) та брак державного фінансування через зміну пріоритетів розвитку держави (56%). Водночас, наслідками війни для виробників культурного продукту як в Україні, так і на міжнародній арені на думку більшості учасників опитування можуть стати збільшення попиту на український культурний продукт (86%).

Подальше збереження продуктивної спроможності сфери культурних послуг в Україні можливе за відкритого діалогу між представниками влади різних рівнів, бізнесом та громадами. Їх співпраця може відбуватись через проведення різних заходів направлених на розвиток культурних послуг. Наприклад, проведення культурних подій, мистецьких заходів, благодійних аукціонів тощо, які висвітлювали б українські традиції та звичаї. Це допоможе у приверненні уваги міжнародної спільноти до війни в Україні та нашої національної ідентичності. Подібні заходи створять додаткові можливості для гуманітарної допомоги українцям, постраждалим від війни та Збройним силам України. Підсумовуючи, зазначимо, що виклики продуктивній спроможності культурних послуг в Україні, що виникли через військову агресію російської федерації, потребують скоординованих дій з боку підприємців та органів управління. Державна, регіональна та місцева влада повинні забезпечити захист пам'яток культури та іншої інфраструктури галузі, матеріальну і нематеріальну (інформаційну) підтримку діячам цієї сфери. В той же час, бізнес має шукати нові форми та формати створення і реалізації послуг, наприклад через цифровізацію своїх сервісів та продуктів.

Такі дії допоможуть зменшити негативний вплив деструктивних процесів, спричинених бойовими діями. Тривала війна значно вплине на продуктивну спроможність сфери культурних послуг, однак є ознаки того, що після закінчення активної фази конфлікту попит на український культурний продукт залишатиметься високим, як серед внутрішнього споживача, так і закордоном, що сприятиме не лише відновленню довоєнного рівня розвитку галузі, але

також і зростанню частки культурних послуг у всіх послугах, що реалізуються в Україні¹³¹⁴.

Отож розглянемо стратегію впровадження та надання культурних послуг на прикладі Львівської області.

Стратегія починає діяти в період трансформації суспільства, що базується на міжсекторальній та міждисциплінарній взаємодії за участі всіх зацікавлених учасників, які реалізують завдання документу з метою розбудови спроможної громади Львівської області та формування власної моделі культурного розвитку регіону. В даному розділі культурна політика трактується як міжгалузеве явище, що охоплює як усі сфери державного та суспільного життя так і всі види культурної діяльності, гуманітарні науки, освіту, міжнаціональні відносини, підтримку українських надбань за кордоном, культурне та туристичне співробітництво, виховання та самовиховання громадян, просвітництво, розвиток дитячих та молодіжних рухів, формування інформаційного простору регіону та позиціонування Львівщини на міжнародному рівні. В основу стратегічної програми покладено принципи:

патріотизм;

професіоналізм;

партисипація;

перетворення;

промоція.

ПАТРІОТИЗМ – моральний та політичний принципи, соціальне відчуття, яке формує стале суспільство із єдиними культурними і моральними

¹³ Amazon створила у Словаччині логістичний центр гуманітарної допомоги українцям. URL: <https://ain.ua/2022/03/25/amazon-pereobladnav-svij-sklad-u-slovachchyni-pid-czentr-gumanitarnoyidopomogy-ukrayinczyam>.

¹³ Войтенко О. А. Виклики продуктивній спроможності культурних послуг в умовах війни. *Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни* : збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С. Л., д.е.н., проф. А. І. Мокія. Львів, 2022. 87 с.

¹⁴ Українська культура в умовах російської збройної агресії. 12.06.2022. Український культурний фонд : вебсайт. URL: https://uaculture.org/texts/ukrainska-kultura-v-umovakh-rosiiskoi-zbroinoiahresii/?fbclid=IwAR2irRcoYvu4jiayH4_jnhB0eSPdVpfisADZTbpzYAbURFzb8OpRsQxZzV8.

цінностями ПРОФЕСІОНАЛІЗМ – сукупність теоретичних знань та практичного досвіду, які реалізуються в умовах розвитку конкурентоспроможного мистецького середовища.

ПАРТИЦИПАЦІЯ – максимально можлива міра наближення до громадян – надання повноважень вирішення питань на місцевих рівнях, участь у культурному житті та можливість самореалізації.

ПЕРЕТВОРЕННЯ – формування нових культурних просторів, створення нових форм роботи на основі існуючих.

ПРОМОЦІЯ – пропагування власних культурних досягнень на зовні та в межах регіону. Стратегія культурної політики Львівської області до 2030 року (далі Стратегія) – це документ стратегічного планування, що визначає систему цілей, пріоритетів, принципів, основних напрямків, завдань та механізмів впровадження державної культурної політики на території Львівської області. Стратегію розроблено з метою забезпечення інтересів особистості, установ культури та суспільства в реалізації культурних прав кожної людини, вільний доступ до участі в культурно-мистецькому житті та культурним цінностям, забезпечення культурних прав та гарантій свободи творчості та творчого самовираження, створення умов щодо збереження та розвитку матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, пам'яток історії і культури, розвиток людського капіталу. Стратегія базується на демократичних принципах і є основою для координування діяльності між владою усіх рівнів. Стратегію спрямовано на активізацію всебічного співробітництва усіх учасників культурної політики в напрямку розвитку культури регіону як важелю економічного та соціального розвитку території. Стратегія заснована на положеннях Конституції України, законах України, нормативно-правових актах та загальноприйнятих принципах і нормах міжнародного права в області культури і мистецтв. Основні питання культурної політики Львівської області, які потребують уваги державних та місцевих органів влади є наступне: - формування єдиного культурного простору регіону;

формування креативного класу;

формування кадрового потенціалу галузі культури;
створення умов для вільного творчого самовираження та партисипативності культурних процесів;
створення умов для забезпечення рівного доступу до культурного продукту в незалежності від місця проживання;
створення умов для збереження та розвитку багатонаціонального культурного потенціалу Львівської області;
збереження та розвиток матеріальної і нематеріальної культурної спадщини;
трансформація та модернізація культурних установ;
впровадження проектного фінансування, створення рівних стартових умов для організацій різних юридичних форм, що реалізують проекти в галузі культури;
посилення міжвідомчої взаємодії;
розвиток креативних індустрій та культурних стартапів;
промоція культурних надбань на регіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях. Особливістю сфери культури є те, що основні результати культурної діяльності виражаються, як правило, у відкладеному соціальному ефекті і проявляються у збільшенні інтелектуального потенціалу, зміні ціннісних орієнтацій і норм поведінки людини, позначаються на модернізації всього суспільства. Очевидно, що наслідки такого роду не піддаються звичайним статистичним вимірам. Однак, у практиці вітчизняної статистики державного та регіонального управління існує система показників, що можуть бути використані для оцінювання розвитку культурного середовища:

- фінансове забезпечення сфери культури;
- рівень розвитку речових елементів (найчастіше використовуються дані про стан інфраструктури);
- контингент населення, який їй обслуговується, зокрема рівень залучення людей в різноманітні форми обслуговування;
- кадровий потенціал сфери культури.

Результативність виконання Стратегії визначається за допомогою наступних показників (ключових індикаторів):

кількість мешканців, яким надані різні види культурних послуг;

кількість мешканців, які жодного разу не відвідували культурну установу/культурно-масовий захід;

кількість трансформованих культурних установ;

кількість культурних ініціатив, реалізованих спільно з громадськими організаціями;

обсяг інвестицій у галузь культури (грантові та спонсорські кошти);

питома вага власних надходжень установ культури;

індекс злочинності.

Стан культури і культурної політики Львівської області. SWOT – Аналіз

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<p>Велика диференціація регіональних культур та різнобарвність культур, які існують у Львівській області.</p> <p>Розвинута мережа закладів культури базового рівня.</p> <p>Наявність матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Фактичне фінансування закладів культури 80–100 % від потреби. Наявність успішних пілотних проектів.</p>	<p>Відсутність цілісної культурної політики регіону. Декларативний характер законів в галузі культури. Відсутність ефективних інструментів впливу інших галузей на культуру в регіоні.</p> <p>Низькі витрати на культуру в перерахунку на одного мешканця. Відсутність системи оцінки якості функціонування інститутів культури та аналізу використання бюджетних коштів. Значна різниця між закладами культури в залежності від міста їх розташування. Невизначений правовий статус нерухомості закладів культури та відсутність реєстру власників історичних будівель та пам'ятників. Нерівні стартові умови організацій в залежності від юридичної форми власності для здійснення проектної діяльності.</p>

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<p>Культурно – економічний розвиток регіону, що збільшує інвестиційну привабливість, як місця проживання та роботи.</p> <p>Збільшення механізмів для подальшої перспективи отримання фінансування з боку ЄС та інших іноземних фондів та інституцій.</p> <p>Зміни парадигми культурної диференціації та індивідуалізація процесів задоволення попиту цільової аудиторії.</p> <p>Зростання кількості недержавних установ, що діють в культурній галузі.</p> <p>Поступове збільшення власних надходжень місцевих органів влади завдяки децентралізації, які можна спрямувати на розвиток культурної сфери.</p>	<p>Геополітичні розломи в суспільстві. Війна.</p> <p>Викривлення ціннісних орієнтирів, ріст агресії та нетерпимості.</p> <p>Зниження інтелектуального та культурного рівня суспільства, зниження компетенції споживачів культури.</p> <p>Деформація історичної пам'яті та спроби фальсифікації історичної спадщини.</p> <p>Поступове погіршення стану культурних пам'яток;</p> <p>Загроза єдності культурного простору регіону у зв'язку із недостатнім використанням потенціалу культурного ресурсу як фактору культурно – економічного розвитку малих територіальних громад та іміджевої складової. Зменшення ролі установ в культурному житті суспільства через подальший розрив між культурною і професійною компетенціями та інтересами і попитом аудиторії.</p>

Учасники, відповідальні за втілення Стратегії

Влада – органи державної влади та місцевого самоврядування, які реалізують Стратегію, підтримують і координують культурну політику, проводять культурну діяльність, забезпечують збереження культурної спадщини регіону, розвивають інфраструктуру.

Заклади культури – інституціолізовані бюджетні і позабюджетні заклади культурної мережі населених пунктів, які активно зберігають та примножують культурну спадщину, створюють культурний продукт і творять спільноту, розвивають культурне підприємництво та здійснюють освітню функцію.

Освітні заклади – заклади формальної та неформальної освіти, які поширюють знання, формують компетентність у сфері культури, досліджують та концептуалізують культурну спадщину, практики і середовища.

Митці – творці унікального культурного продукту, які створюють і реалізують ідеї, співстворять середовище і практики.

Громадські ініціативи – ініціативи окремих громадян, які активно залучені до культурної діяльності, генерують і реалізують ідеї, співстворять середовище і практики.

Громадські організації – групи, що генерують ідеї, а також відіграють роль медіаторів між суб'єктами культурного середовища, формують середовище і практики.

Бізнес – співтворець культурної інфраструктури та практик через інвестування, спонсорство та донорство культурних фондів, бенефіціар кінцевого продукту через додану вартість, яку створює культура.

Бачення Львівської області у 2030 році – це регіон із різнобарвним культурним життям, який має консолідоване суспільство, сформовані базові культурні цінності та збалансований ринок культурних послуг, що сприятиме формуванню сталого іміджу інвестиційно-привабливого регіону. Важливі пріоритети культурної політики Львівської області:

1. Культура – як ціннісний фундамент громади.
2. Культура – як вільний доступ до якісного культурного продукту в незалежності від місця проживання.
3. Культура – як всебічний розвиток. Просвітництво на основі культурних стандартів.
4. Культура – як двигун соціального розвитку регіону.
5. Культура – як економічний фактор розвитку області.

Впровадження інституціональних трансформацій в галузі культури базового рівня. Удосконалення управління в сфері дозвілля базового рівня здійснюватиметься завдяки вдосконаленню організаційної структури закладів

культури, механізму економічного стимулювання. Стандартна структура, що характеризує базову мережу галузі культура районного рівня:

Клубний заклад.

Бібліотека.

Музей.

Мистецька школа.

Кіноустановка. Заклади «Нового культурного центру» повинні отримати статус окремої юридичної особи, мати власні рахунки та впроваджувати визначену законодавством господарську діяльність з надання послуг.

«Новий культурний центр».

Розробити стандарти розташування «Нових культурних центрів» у Львівській області.

Здійснити аналіз на предмет створення культурних округів в ОТГ із можливістю розташування «Нових культурних центрів».

Розробити та затвердити стандарти устаткування «Нових культурних центрів».

Розробити стандарти функціонування та фінансування «Нових культурних центрів».

3. Кінотеатри як зони активного відпочинку.

Створити умови для розвитку креативних підходів до кінодіяльності.

Підтримувати створення кінопродукту вітчизняними кіновиробниками та просувати українську кінопродукцію на теренах регіону.

Провести аналіз кінопослуг для мешканців сіл.

Запровадити можливість мобілізації кінопослуг.

Розробити кіномаршрути для віддалених районів області.

Здійснити збір інформації та підготувати каталог цікавих місць області для проведення кінозйомок.

Передбачається, що ця Стратегія буде мати низку дворічних циклів реалізації. Наприкінці кожного циклу відбуватиметься «Форум культури», де розглядатимуться результати впровадження Стратегії та внесення змін до її

завдань, цілей і пріоритетів. По-перше, це забезпечить публічність та залучення всіх зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень, по-друге – дозволить побудувати гнучку систему, яку можна буде корегувати відповідно до потреб такої динамічної сфери як культура.

Висновки. Проведення культурної політики в Україні в умовах Децентралізації спрямовано на впровадження локальних інституційних змін, забезпечення культурних прав громадян та комплексне вирішення проблемних питань. В Україні культура та історія є підґрунтям, що забезпечує багатство та глибину національному досвіду. Культура так само важлива, як і добре врядування, сильна економіка чи соціальна справедливість, тому важливо підтримувати і розвивати культуру та надавати якісні культурні послуги у контексті децентралізації. Львівщина теж дбає про культурний розвиток своїх територіальних громад. Стратегія культурної політики Львівської області до 2030 року передбачає забезпечення інтересів особистості, установ культури та суспільства в реалізації культурних прав кожної людини, вільний доступ до участі в культурно-мистецькому житті та культурним цінностям, забезпечення культурних прав та гарантій свободи творчості та творчого самовираження, створення умов щодо збереження та розвитку матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, пам'яток історії і культури, розвиток людського капіталу. Стратегія базується на демократичних принципах і є основою для координування діяльності між владою усіх рівнів. Стратегію спрямовано на активізацію всебічного співробітництва усіх учасників культурної політики в напрямку розвитку культури регіону як важелю економічного та соціального розвитку території.

ВИСНОВКИ

У нашій магістерській роботі ми показали, що в результаті державної політики відбувається низка реформ, які стосуються в тому числі децентралізації в культурній сфері. Запропоновані пілотні проекти реорганізації центрів культурних послуг проходить у територіальних громадах, відібраних на конкурсній основі. Для створення культурного центру громади аналізують стан наявної культурної інфраструктури та потреб жителів громади. Центри зможуть забезпечувати різні культурні потреби та сприяти соціалізації жителів громади, одночасно потребуватиме також належного матеріально – технічного забезпечення. У кожній громаді аналізуватимуть власні культурні потреби, визначать, напрямки діяльності центри культурних послуг. Центральним чинником будуть духовні цінності української культури і регіональні особливості, адже духовні цінності – це своєрідний духовний капітал людства, накопичений за тисячоліття, який не тільки не знецінюється, але, як правило, зростає.

Сьогодні в українській культурі чітко окреслені трансформація і підйом, пов'язаний з мистецтвом, виконавством, креативом, що проявляється в середині і назовні. За браком державного фінансування української культури в умовах війни, держава сприяє прийняттю низки законів, які допоможуть в умовах децентралізації стимулювати спільні для всіх українських регіонів стандарти, з яких народиться спільні українська національна ідея.

У нашій роботі ми дослідили надання культурних послуг, їх головних структурних елементів та чинників формування в умовах децентралізації, розкрили суть поняття «послуга»; «культурна послуга», визначили фактори впливу на формування культурних цінностей за роки формування незалежності, проаналізували динаміку змін у сфері культури в умовах формування процесів децентралізації, дослідили концептуальні підходи до надання культурних послуг, визначили основні чинники, які впливають на формування української

культури та надання культурних послуг, виокремили особливості ідентифікації культурних процесів в сучасному світі, прослідкували роль української культури як чинника протидії зовнішній агресії в історико-ретроспективному розрізі.

Дослідили принципи адміністративно-правового забезпечення населення культурними послугами здатні виступати не тільки засобами реалізації загального підходу щодо з'ясування сутності правових принципів взагалі та формування державної культурної політики зокрема, а й як сукупність керівних ідей, вихідних положень, орієнтирів, спрямованих на забезпечення державою повноцінної реалізації кожним громадянином права на задоволення культурних потреб та доступу до культурних благ. Основу таких принципів мають складати вихідні засади, сформульовані в Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами з обов'язковим доповненням принципами незалежної оцінки якості надання культурних послуг, інформаційної відкритості культурних послуг, соціальної і територіальної рівності громадян в отриманні культурних послуг, забезпечення єдності методологічних засад у сфері надання населенню культурних послуг, організації постійного контролю за якістю надання культурних послуг, забезпечення прозорості адміністрування процесу надання культурних послуг, спрощеності системи надання адміністративних послуг у сфері культури, децентралізації повноважень у сфері культури та наданні культурних послуг тощо, які в подальшому займатимуть чільне місце у відповідному законодавчому акті.

Проведення культурної політики в Україні в умовах Децентралізації спрямовано на впровадження локальних інституційних змін, забезпечення культурних прав громадян та комплексне вирішення проблемних питань. В Україні культура та історія є підґрунтям, що забезпечує багатство та глибину національному досвіду. Культура так само важлива, як і добре врядування, сильна економіка чи соціальна справедливість, тому важливо підтримувати і розвивати культуру та надавати якісні культурні послуги у контексті децентралізації. Львівщина теж дбає про культурний розвиток своїх

територіальних громад. Стратегія культурної політики Львівської області до 2030 року передбачає забезпечення інтересів особистості, установ культури та суспільства в реалізації культурних прав кожної людини, вільний доступ до участі в культурно-мистецькому житті та культурним цінностям, забезпечення культурних прав та гарантій свободи творчості та творчого самовираження, створення умов щодо збереження та розвитку матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, пам'яток історії і культури, розвиток людського капіталу. Стратегія базується на демократичних принципах і є основою для координування діяльності між владою усіх рівнів. Стратегію спрямовано на активізацію всебічного співробітництва усіх учасників культурної політики в напрямку розвитку культури регіону як важелю економічного та соціального розвитку території.

Одержані результати дослідження можна використовувати для культурного менеджменту у територіальних громадах України, при написанні наукових статей та доповідей, підготовці до практичних та семінарських занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Amazon створила у Словаччині логістичний центр гуманітарної допомоги українцям. URL: <https://ain.ua/2022/03/25/amazon-pereobladnav-svij-sklad-u-slovachchyni-pid-czentr-gumanitarnoyidopomogy-ukrayinczyam/>.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. К. : Либідь, 2008. 848 с.
3. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності. К. : Академвидав, 2009. 248 с.
4. Білодід Ю. М. Структура духовності особистості. *Вчені записки Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія»*. Т. 6 / Гол. ред. В. І. Астахова. Х. : Око, 2016. С. 239–248.
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
6. Валецький О. Культурна політика в подоланні кризи та реалізації реформ українського суспільства (архетипний підхід). *Публічне управління : теорія та практика*. 2015. Вип. 1 (спец. вип.). С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1.
7. Виконання доходів місцевих бюджетів. Міністерство фінансів України : сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykhbiudzhetiv>.
8. Войтенко О. Виклики продуктивній спроможності культурних послуг в умовах війни. *Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни* : збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С. Л., д.е.н., проф. А. І. Мокія. Львів, 2022. 87 с.
9. Гройсман В. Процеси централізації та децентралізації в сучасному державному управлінні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 2. С. 26–37. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2015_2_5.pdf.

10. Давимука С. А., Федулова Л. І. Культурний імператив соціально-економічного розвитку : цивілізаційний аспект : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 526 с.
11. Данилишин Б. М. Як децентралізувати управління в Україні. *Економічна правда*. 2015. 13 липня. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/07/13/550472>.
12. Демешок О. О. Геоелектронічне позиціонування України : економічні інтереси в контексті сучасного класифікаційного аналізу директив ЄС та формалізації обсягів і масштабів зусиль / О. О. Демешок, В. В. Микитенко. *Економіка Криму : щоквартальний науково-практичний журнал*. Сімферополь, Вид-во ТНУ ім. В. Вернадського МОН України та Академії економічних наук України, 2014. № 1 (46). С. 8–13.
13. Демешок О. О. Побудова механізму розв'язання проблем управління потенціалом сталого розвитку : регулятори та закономірності руху. *Управління розвитком складних систем* : [збірник наукових праць]. Серія : «Управління розвитком в економіці». Вип. 19. У 2-х частинах. Част. 2. Київ, Київський національний університет будівництва і архітектури МОН України, 2014. С. 43–47.
14. Державна служба статистики України : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Децентралізація дає можливості. Децентралізація : сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada>.
16. Жадько В. О. Історична пам'ять у розвитку духовності особистості. К., 2016. 480 с.
17. Затверджено перспективні плани 24 областей України. Урядовий портал : сайт. 27.05.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-perspektivniplani-24-oblastej-ukrayini>.
18. Індикатори впливу культури на розвиток. ЮНЕСКО : короткий аналітичний огляд щодо України. URL:

https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf.

19. Ковбас Б. Родинна педагогіка : у 3 т. / Ковбас Б., Костів В. Том I. Основи родинних взаємовідносин. Івано-Франківськ, 2016. 288 с.
20. Ковбас Б. Родинна педагогіка : у 3 т. / Ковбас Б., Костів В. Том II. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
21. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
22. Культурна інфраструктура в умовах децентралізації. Український кризовий медіа-центр : сайт. 2019. URL: <https://uacrisis.org/wp-content/uploads/2019/06/Analitichnij-zvit-KIVUD.pdf>.
23. Малімон В. І. Проблеми модернізації державного регулювання у сфері культури. URL: <http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2010-02/10mvirsk.pdf>.
24. Мамонова Г. Мінкульт погодив реорганізацію або ліквідацію 603 бібліотек. Суспільне. Культура : сайт. 18.11.2021. URL: <https://suspilne.media/181899-minkult-pogodiv-reorganizaciu-abo-likvidaciu-603-bibliotek>.
25. Микитенко В. В. Домінанти вирішення проблем інституціоналізації міжрегіональної економічної взаємодії в Україні в умовах децентралізації. *Економіка, управління, інновації* : Електронне наукове фахове видання. Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2016. № 1 (16). URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=eui_2016_1_15.
26. Микитенко В. В. Каскадний вектор децентралізації в Україні. *Економіст : міжнародний науковий та громадсько-політичний журнал*. Київ : 2015. URL: <http://ua-ekonomist.com/10117-kaskadnyy-vektor-decentralizaciyi-v-ukrayin.html>.

27. МКІП працює над створенням Національної платформи культурної спадщини України. МКІП : вебсайт. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7279.html>.
28. Обсяг реалізованих послуг за регіонами за видами економічної діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/posl/arh_dpssp21.html.
29. Опитування голів ОТГ щодо актуальних питань розвитку культури в громадах. Асоціація ОТГ : сайт. 14.11.2019. URL: <https://hromady.org/wpcontent/uploads/2019/11/%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B04.pdf>.
30. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні [монографія] /О. М. Бородіна, С. В. Киристюк, О. Л. Попова, І. В. Прокопа та ін./ за ред. член-кор. НАН України, д.е.н., проф. О. М. Бородиної, член-кор. НАН України д.е.н., проф. І. В. Прокопи, д.е.н., проф. О. Л. Попової; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2015. 70 с.
31. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. К. : Наш час, 2017. 280 с.
32. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг : Закон України від 29.04.2021 № 1432-ІХ. *Голос України*. 2021. 04 черв. № 104.
33. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
34. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. Законодавство України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.
35. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
36. Про органи самоорганізації населення : Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.

37. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади : Постанова Верховної Ради України від 31 серпня 2015 року № 656-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-19>.

38. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. Законодавство України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.

39. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

40. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

41. Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січня № 27-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-eformuvannya-sistemi-zabezpechennyanaselennya-kulturnimi-poslugami>.

42. Програма соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року [Монографія] / О. А. Бондар, О. В. Гребенюк, М. С. Капінос, В. В. Микитенко, О. В. Надоша, Ю. Б. Порохнявий, В. Ю. Худoley. У 27 т. Том 4. Дніпропетровськ : МНТУ ім. Юрія Бугая, 2015. 740 с.

43. Реформа децентралізації. Урядовий портал : сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivnevryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

44. Розвиток культури на місцевому рівні : нові райони, повноваження та ресурси. Український кризовий медіа-центр : сайт. 10.09.2020. URL: <https://uacrisis.org/uk/rozvytok-kultury-na-mistsevomurivni-novi-rajony>.

45. Ручка А. Ціннісна зміна як провідна тема сучасного соціологічного аналізу. *Український інформаційний простір* : Науковий журнал Інституту

журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв / Гол. редактор М. С. Тимошик. Число 1. У 2-х ч. Ч. 2. К. : КНУКІМ, 2017. С. 163–169.

46. Савельєв Ю. Б. Емансипаційні цінності і толерантність у контексті модернізації українського суспільства. URL: <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/US-1-2015/68-81.pdf>.

47. Сокурянська Л. Г. Духовний світ сучасного студентства : теоретичні підходи та категоріальний апарат дослідження. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства : методологія, теорія, методи»*. 2012. № 993. Вип. 29. С. 151–157.

48. Тихомирова Є. Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення. *Наукові записки. Політологія*. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2002. С. 39–43.

49. Українська культура в умовах російської збройної агресії. 12.06.2022. Український культурний фонд : вебсайт. URL: https://uaculture.org/texts/ukrainska-kultura-v-umovakh-rosiiskoizbroinoiahresii/?fbclid=IwAR2irRcoYvu4jiauyH4_jnhB0eSPdVpfisADZTbpzYAbURFzb8OpRsQxZzV8.

50. Черепанова С. О. Філософія родознавства : навч. посібник. Київ : Знання, 2018. 460 с.

51. Шевчук З. М. Особливості психологічного змісту духовних цінностей особистості та їх розвиток у виховному діапазоні. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 10. С. 842–852.

52. Як розвивати культуру в громадах : можливості, ресурси, виклики. Децентралізація : сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12801>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Галицький камерний академічний хор. Народний дім с. Більче 2021 р.

2. Відкриття фотовиставки «Сильні Духом» Народний дім с. Більче 2020 р.
Автор Фото проєкту Оксана Іванус, проєкт втілено за фінансової підтримки
Львівської Освітньої Фундації.

3. Наш сільський кінотеатр.

Перегляд фільму «Зима у вогні» Народний дім. с. Більче 2022 р.

4. Фестиваль пісень народжених війною. с. Болоня 2022 р. Організатор фестивалю Оксана Іванус

5. Вистава « Катерина» Народний дім. с. Більче 2022 р.

6. Вистава «Катерина» за мотивами твору Т.Г. Шевченка

7. Зустрічі з учасниками бойових дій. 2023 р.

8. Вертеп за участі Депутатів Миколаївської ОТГ та учасників художньої самодіяльності. 2022 р. Організатор вертепу Оксана Іванус

9. Фестиваль української естрадної пісні
Народний дім. с. Більче 2023 рік. Організатор Оксана Іванус

10. Участь у Міжнародному фестивалі культур. Ужгород. 2021 р.

11. Обмін досвідом. Приймали гостей зі Сходу з метою обміну досвідом в сфері культурних змін

12. Виставка вишиванок Галичини. Образи вишиті дротом.
Ткані хоругви. 2023 р.

